

ISSN 0026-3889

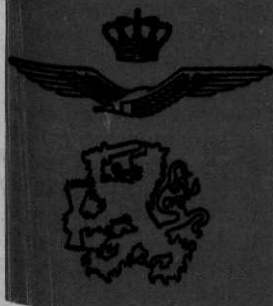
M S P. (II)

2

2-2.

JAARGANG 150
FEBRUARI 1981

2

KON. MIL.ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Postbus 90.154
4800 RG. BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

MS
150

F-16, raspaard
voor
Leeuwardens
KLu-manege

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baalj

commodore van de Koninklijke
luchtmacht

REDACTEUREN:

P. Huysman

majoor der infanterie

Ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke
luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbin-
dingsdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

-
- 48 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 49 Economie en defensie
-
- 51 Vaandelopschriften, door H. Ringoir, kapitein der jagers b.d.
-
- 57 Discipline in het leger der Romeinen, door drs. P. G. G. M. Schulten, wetenschappelijk medewerker Erasmus Universiteit, Rotterdam
-
- 63 Nederland, de kernwapens en de militaire professie, door J. E. van der Slikke, luitenant-generaal der infanterie b.d.
-
- 67 De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap in 1918
-
- 71 De tumultueuze Franse Vierde Republiek (1945-1959), door H. Toorenvliet, publicist
-
- 88 Meningen van anderen: Beschermingsmaatregelen in het toekomstige gevecht
-
- 88 Antwoord op meningen van anderen: Beschermingsmaatregelen in het toekomstige gevecht
-
- 89 Vakpers: Verdediging op de achterhelling
-
- 90 Boeken

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baalj

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

P. Huysman

majoor der infanterie

Ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

-
- 48 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 49 Economie en defensie
-
- 51 Vaandelopschriften, door H. Ringoir, kapitein der jagers b.d.
-
- 57 Discipline in het leger der Romeinen, door drs. P. G. G. M. Schulten, wetenschappelijk medewerker Erasmus Universiteit, Rotterdam
-
- 63 Nederland, de kernwapens en de militaire professie, door J. E. van der Slikke, luitenant-generaal der infanterie b.d.
-
- 67 De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap in 1918
-
- 71 De tumultueuze Franse Vierde Republiek (1945-1959), door H. Toorenvliet, publicist
-
- 88 Meningen van anderen: Beschermingsmaatregelen in het toekomstige gevecht
-
- 88 Antwoord op meningen van anderen: Beschermingsmaatregelen in het toekomstige gevecht
-
- 89 Vakpers: Verdediging op de achterhelling
-
- 90 Boeken

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 80010 (51.14/34) / LuO 80512 (51.14/38). Besluit praktische diensttijd beroepsofficieren krijgsmacht 1980.

LaO 80011 (51.14/35). Functies praktische diensttijd beroepsofficieren KL.

LaO 80012 (78/470) / LuO 80513 (78/165). Interimregeling examens Koninklijke Militaire Academie

LaO 80015 (91.1/36) / LuO 80519 (91.1/26). Onderscheidingsvlaggen Koninklijk Huis.

LaO 73012 (55.17/85)/LuO 73512 (55.17/82). Regeling huisvestingsbemiddeling en duur der emolumenten (herdruk, oktober 1980)

LaO 78004 (55.17/88)/LuO 78503 (55.17/85). Administratieve aanwijzingen bij de Regeling financiële voorzieningen na verplaatsing militairen land- en luchtmacht 1977 (herdruk, oktober 1980).

LaO 80005(13.5/2)/LuO 80508 (13.5/2). Regeling weggebruik en begeleiding verplaatsingen (herdruk, oktober 1980).

LaO 80016 (56/61). Pasfoto's voor militair en burgerpersoneel.

LaO 80017 (55.1/9 ak)/LuO 80522 (55.1/9 ah). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen KL en KLu (39e wijziging).

LaO 80019 (86/14). Telecommunicatie-aangelegenheden KL niet van toepassing ingeval van oorlog.

LuO 80520 (78/105 f). Wijziging samenstelling commissie studie economische wetenschappen beroepsofficieren KLu.

LuO 80521(86/13). Interservice-regeling berichtenverkeer.

LuO 80523 (23.1/99). Instelling werkgroep coördinatie personeels- en functiebestanden KLu.

LaO 80018 (51.2/120). Groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der KL.

LaO 80020 (78/475). Cursus Stafdienst aan de Hogere Krijgsschool.

LaO 80021 (78/476). Cursus Staforiëntatie aan de Hogere Krijgsschool.

Lamed 031-62 (78/252). Opleiding voor apothekersassistent (herdruk, november 1980).

Lamed 018-80 (91.5/11). Militaire plechtigheden en gebeurtenissen.

Lamed 019-80 (55.3/206)/Lumed 518-80 (55.3/206). Deelneming schermwedstrijden KOOS op 2 t/m 6 maart 1981.

Lamed 022-80 (78/379i). Cursus voortgezette militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool.

Lumed 541-65 (51.13/9). Begrippen en bevoegdheden m.b.t. plaatsen en detacheren van militair personeel behorende tot de KLu (herdruk, november 1980).

Lumed 519-80 (23.1/76g). Commissie van advies inzake opleiding tot officier voor speciale diensten van de KLu.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-18 (Telexprocedures, 2e druk, 2e wijziging). Deze wijziging werd noodzakelijk omdat thans de gehele telexapparatuur bij 101 verbindingsgroep is gemodificeerd en de zg. „validation function” is ingevoerd.

Lf 5001 B (Telegramformulier, 5e druk). Met ingang van 1 januari 1981 wordt dit legerformulier niet meer toegepast. Het is vervangen door Lf 15905 „Interservice berichtenformulier”, dat reeds door de drie krijgsmachtdelen in gebruik is genomen.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Economie en defensie

MS Bij de recente behandeling van de Defensiebegroting voor 1981 in de Staten-Generaal werd zowel van regeringszijde — verwoord in de Memorie van Toelichting — als door woordvoerders van diverse politieke partijen gesteld dat de benarde financieel-economische situatie verhindert dat Nederland zijn belofte houdt de defensie-uitgaven jaarlijks te zullen doen stijgen met reëel drie procent. Nadat de minister bij de begrotingsbehandeling nog had gezegd dat het achterwege laten van die toegezegde stijging een eenmalige ingreep zou zijn, kwam hij op die uitspraak in zekere zin terug door, in de vergadering van de Vaste Kamercommissie voor Defensie op 15 december jl. de haalbaarheid van die groeionorm openlijk in twijfel te trekken. In die twijfel vond hij niet slechts de oppositie, doch ook zijn eigen partij aan zijn zijde: de CDA-spreker meende dat de bodem onder die norm was weggeslagen door de economische ontwikkeling.

Ontegengesteld bestaat er een nauwe relatie tussen de economie en het uitgavniveau dat een staat zich kan veroorloven. Ook de volksmond spreekt van dat verband, in zegswijzen als „spring niet verder dan uw stok lang is” en, nog duidelijker, „men moet de tering naar de nering zetten”. Toen dan ook de CDA-woordvoerder opmerkte dat vrijwel geen enkel NAVO-lid nog aan de drie-procentsnorm voldoet, zou men geneigd zijn enige voldoening te tonen over de wijsheid waarmee klaarblijkelijk de uitgaven binnen de perken worden gehouden.

Toch is het goed bij dat alles te overwegen of de relatie tussen economie en defensie op deze wijze wel volledig recht wordt gedaan. Uiteraard moet, wanneer voor de tering meer nodig is dan de nering opbrengt — en zeker indien de grenzen van de groei duidelijk zijn bereikt — in de uitgaven worden gesnoeid. In een werkelijke noodsituatie zou, wanneer ook dat snoeien niet de beoogde bespa-

ringen oplevert, zelfs een niets ontziend rooien het enige, consequente alternatief kunnen zijn.

Maar dan moet wel worden bedacht dat het verband tussen economie en defensie toch een behoedzamer benaderen vergt. Het belang van die relatie is immers aanzienlijk groter dan wordt aangenomen in de simplistische redenering dat een gebrek aan groeistoffen enerzijds, altijd zal moeten uitmonden in een drastisch hanteren van snoeimes of botte bijl anderzijds. Aan de betrekking, waarin de economie en het militaire apparaat ten opzichte van elkaar staan, behoort namelijk nog een ander aspect te worden onderkend. Een aspect dat onbegrijpelijkerwijze maar al te vaak wordt veronachtzaamd en verzwegen, zelfs door politici die daarvan toch stellig op de hoogte kunnen zijn — al ware het slechts uit hoofde van hun in een primaire loopbaan verworven deskundigheid — die hen heeft doen stempelen tot militaire specialist van hun fractie. Dat aspect werd destijds het beste gekarakteriseerd door de eerste commandant van het in 1951 opgerichte NATO Defence College, admiraal Lemonnier, die beide grootheden zag als factoren in een formule waarin het moreel de derde factor is. Hij stelde dat de totale macht, die door een natie of groep van naties in enig conflict tot gelding kan worden gebracht, gelijk is aan het *produkt* van de *economie*, het *militaire potentieel* en het *moreel* van die natie(s). De essentie van deze formule — die ten onrechte ook wel wordt toegeschreven aan Eisenhower — is, dat de uitkomst van die vermenigvuldiging dichter tot nul zal naderen naarmate een der factoren zo sterk in waarde daalt dat er nagenoeg geen positieve waarde meer rest.

Nu is in de Westerse wereld al sinds jaren een proces gaande waarbij in het bijzonder het *moreel* — of, zo men wil, de *offerbereidheid* van de natie ten dienste van het geheel der verdedigingsinspanningen in bondgenootschappelijk verband —

schrikbarend blijkt te zijn gedaald, mede door toedoen van groeperingen die met gruwelverhalen de eigen middelen willen diskwalificeren. Die zo zeer aangetaste factor dient dan ook op korte termijn te worden hersteld. En aangezien dat alles behalve eenvoudig zal zijn, is ter compensatie een forse groei geboden van zowel de economie als het militaire vermogen. Alleen dán kan het produkt van de drie factoren een aanvaardbaar gewicht in de schaal betekenen!

Hetgeen thans in de Nederlandse verhoudingen als ideale remedie wordt aanbevolen, tendeeft evenwel juist naar het tegengestelde: de huidige waardedaling van de *factor economie* wenst men klaarblijkelijk „op te vangen” met een evenredige vermindering van hetgeen aan de krijgsmacht mag worden gespendeerd. Men behoeft echter geen doorkneed rekenmeester te zijn om te kunnen weten dat het *delen van twee factoren door een zelfde deler* onvermijdelijk ertoe moet leiden dat het uiteindelijke *produkt* blijkt te zijn *gedeeld door het kwadraat van die deler!* In de huidige internationale verhoudingen moet een dergelijke „remedie” dan ook worden betiteld als „een blunder in het kwadraat”, een schijnoplossing die het wankle machtsevenwicht veel ernstiger bedreigt dan de militair deskundige politici mogelijk beseffen. Daarom is het zo zorgwekkend dat als *argument* werd aangevoerd hetgeen eerder al werd geciteerd, namelijk dat vrijwel geen enkele der bondgenoten nog bij machte of willens blijkt, aan de drie-procentnorm te voldoen: dat betekent immers dat het afnemen van de gemeenschappelijke offerbereidheid niet kán worden gecompenseerd,

maar in tegendeel hand in hand met de beide andere factoren „de trap naar de nul afdalt”: daar wordt het produkt gedeeld door de derde macht!

De economische recessie van deze tijd heeft ontegenzeggelijk invloed op de totaliteit van de bestedingen, zowel die van het individu als die van de overheid. Maar wie een redelijke welstand had bereikt en daarna wat krapper in zijn financiële middelen kwam te zitten, stelt toch stellig nog wel prijs op het waardevolle dat hij bezit. Indien hij dan meent geen grendels en sloten op ramen en deuren te kunnen bekostigen omdat . . . de kinderen meer zakgeld wensen, de buurman een lening heeft gevraagd en de vakantieplannen moeten worden gemaakt . . . dan ligt het wel in de lijn der verwachtingen dat *zijn* „blunder in het kwadraat” hem te eniger tijd lelijk zal kunnen opbreken. Het zijn, zoals bekend mag zijn, niet alleen mensen die gebruik plegen te maken van de spreekwoordelijke gelegenheid die hen tot dief maakt; de recente geschiedenis heeft zonneklaar aangetoond dat ook staten niet schromen de geboden gelegenheid te benutten voor het wijzigen van een hen onwelgevallige *status quo*. Tal van kleinere naties lijden onder de gevolgen van een overweldiging die werd mogelijk gemaakt doordat zij niet in staat bleken voldoende kracht te ontwikkelen toen dat nodig was.

Het is daarom raadzaam, bij het nemen van beslissingen over prioriteiten in de relatie tussen de economische situatie en het collectieve uitgavenpatroon, de vorenbeschreven formule terdege in gedachten te blijven houden, én daarnaar te handelen!

MS
150

Vaandelopschriften

H. Ringoir

kapitein der jagers b.d.

Engeland

Het oudste vaandelopschrift dat tot nu toe bekend is, werd door Koning-Stadhouder Willem III in 1695 verleend aan het in 1923 opgeheven Royal Irish Regiment (18th Foot). Het bestond uit de leeuw van Nassau met het onderschrift *Virtutis Namurcensis Proemium* (beloning voor moed bij Namen).

Tot 1751 mochten Britse kolonels delen van hun wapen laten aanbrengen op de vaandels van hun regimenten, zodat moeilijk kan worden nagegaan of tussen 1695 en 1751 meer figuren voor wapenfeiten op vaandels of standaarden werden aangebracht. Vaststaat dat in 1768 het opschrift *Emsdorff* werd verleend aan het 15th Light Dragoons (thans 15th/19th King's Royal Hussars) voor de aldaar in 1760 geleverde slag, en dat in 1784 het opschrift *Gibraltar* werd verleend aan vier infanterieregimenten voor de verdediging van The Rock van 1779 tot 1783. (Keizer Wilhelm II verleende in 1899 een armband met het opschrift *Gibraltar* aan het 73. Füsilieregiment en het 74. en 77. Infanterieregiment, die als Hannoverse regimenten aan de verdediging hadden deelgenomen.) Pas in 1801 kregen zes regimenten het opschrift *Minden* voor de aldaar in 1759 geleverde slag. Maar in 1802 kregen enkele regimenten weer een sfinx met het onderschrift *Egypt*.

Daarna werden een tijdlang behalve opschriften als *Maida*, *Nive* en *Peninsula* ook weer dierenfiguren met onderschriften verleend: olifanten met *Hindoostan*, *Assaye*, *Carnatic* en *Mysore*, tijgers met *India*, *Hindoostan* en *Plassaey and Buxar*, en draken met *China*. In die periode werd ook een kasteel met sleutel toegevoegd aan de verleende opschriften *Gibraltar*. In 1881 zijn verschillende van deze als vaandelopschrift verleende figuren de regimentemblemen van de toen gevormde regimenten geworden.

In genoemd jaar had een grote reorganisatie van de infanterie plaats. Slechts 25 van de 110 regimenten hadden toen een tweede bataljon. Door

samenvoeging ontstonden er 66 regimenten met twee bataljons, een Rifle Corps en een Rifle Brigade. De nieuwe regimenten kregen namen (een groot deel van die namen was voordien al officieus in gebruik) maar bleven hun nummers voeren op de bataljonsvaandels.

In 1882 werd een commissie ingesteld onder voorzitterschap van generaal-majoor Sir Archibald Alison — een vermaard krijgshistoricus — die de aanspraken van de regimenten op vaandelopschriften moet onderzoeken. Let wel: aanspraken onderzoeken. De regimenten moesten zelf uitzoeken van welke voorgangers zij afstamden en aan welke krijgsverrichtingen die hadden deelgenomen. De commissie was kennelijk van plan de verlening van vaandelopschriften afdoende te regelen want zij bepaalde dat van 1661 af (toen het staande leger ontstond):

... *the names of such victories should be retained, as, either in themselves or by their results, have left a mark in history which renders their names familiar, not only to the British Army but to every educated gentleman.*

Verder werd de in 1813 door Lord Wellington gestelde en in 1844 door Koningin Victoria bevestigde voorwaarde gehandhaafd, dat alleen die regimenten in aanmerking kwamen die waren geweest „engaged with musketry against the enemy”.

Aangezien het Britse leger aan het einde van de Spaanse Successieoorlog veertig regimenten telde, die kort daarna nummers kregen, die vrijwel nooit werden veranderd, konden de aanspraken van de regimenten gemakkelijk worden vastgesteld en gecontroleerd; een vrij groot aantal regimenten ontving vaandelopschriften als *Blenheim*, *Ramillies*, *Oudenarde*, *Malplaquet*, *Dettingen* en *Minden*. Aangezien al deze overwinningen werden verondersteld bij „every educated gentleman” bekend te zijn, konden jaartallen gevoeglijk achterwege blijven. Een vrij groot aantal regimenten ontving toen ook het vaandelop-

schrift *Waterloo*, en een beperkt aantal regimenten kreeg *Quatre-Bras*, waaronder The Gloucestershire Regiment (28th/61st Foot) dat tot nu toe alle reorganisaties heeft overleefd.

Het Alison-systeem bleef ongewijzigd gehandhaafd tot de Eerste Wereldoorlog, al werd na de Zuidafrikaanse Oorlog nader bepaald dat „engaged with musketry” inhield dat de staf en 50% van het onderdeel aanwezig moesten zijn geweest. De Eerste Wereldoorlog had een ingrijpende wijziging tot gevolg, veroorzaakt door de afschuwelijke verliezen die de infanterie in de loopgraavenoorlog leed. De in 1914 bestaande bataljons konden met moeite door aanvullingen in stand worden gehouden, maar de daarna uit vrijwilligers en dienstplichtigen gevormde bataljons waren na korte tijd dermate gehavend dat aanvulling geen zin had en de overlevenden werden ingedeeld bij andere bataljons, terwijl recruten werden gebruikt voor de vorming van steeds meer nieuwe bataljons. Zo vormde bijvoorbeeld de Royal Northumberland Fusiliers (5th Foot) niet minder dan 52 bataljons, die op de verschillende strijdtoneelen — Vlaanderen, Italië, Macedonië, Dardanellen, Midden-Oosten — korte of lange tijd aan de strijd deelnamen. Het gevolg was dat volgens het Alison-systeem bijna alle regimenten recht kregen op een groot aantal „battle-honours”, die onmogelijk op de vaandels konden worden vermeld. Bij „Army Order” is toen bepaald dat alle erkende „battle-honours” moesten worden vermeld in de „Army List” (de Britse Naam- en ranglijst van officieren, waarin ook de regimenten staan vermeld) en dat de regimentscommandant er tien moest uitzoeken die op het vaandel zouden worden vermeld.

Ook voor de Tweede Wereldoorlog bleef deze regel gelden, al vormden de regimenten toen veel minder bataljons die echter veel langer bestonden, en na de Koreaanse Oorlog ontvingen enkele onderdelen *The United States Presidents' Distinguished Unit Citation*, waarvan de versierselen door The Gloucestershire Regiment op de linker bovenmouw worden gedragen.

Samenvattend kan van Britse vaandelopschriften worden gezegd dat zij van 1661 tot 1914 het bewijs zijn van deelneming aan bekende overwinningen met de staf en ten minste 50% van een bataljon, en daarna de tweemaal tien door de regimentscommandant geselecteerde krijgsverrichtingen waaraan een of meer bataljons van het regiment hebben deelgenomen.

Een voordeel van het Alison-systeem was dat de

veelzijdige diensten van de regimenten vóór 1914 goed in herinnering werden gehouden. Een nadeel is dat de krijgsverrichtingen na 1914 slechts zeer globaal op de vaandels zijn vermeld en dat ook de „battle-honours” in de Army List geen duidelijk beeld geven van de verrichtingen van bepaalde bataljons. Een vaandelopschrift kan betekenen dat één bataljon aan een bepaalde veldslag heeft deelgenomen, maar het kunnen er ook tien zijn geweest.

Na de opheffing van de garnizoenen in de voormalige koloniën is het Britse Leger voortdurend ingekrompen. Kort na de oorlog zijn de twee beroepsbataljons, die voor 1881 afzonderlijke regimenten waren, samengevoegd tot één bataljon. Daarna zijn regimenten met een overeenkomstige geschiedenis of locatie geamalgameerd, bijvoorbeeld The South Staffordshire Regiment en The Prince of Wales's (North Staffordshire) Regiment, The Norfolk Regiment en The Suffolk Regiment, The Seaforth Highlanders en The Queen's Own Cameron Highlanders.

Daarna werden de regimenten met één bataljon voor een deel weer samengevoegd tot „large regiments” of „big regiments” met vier bataljons, die soms weer werden samengesmolten tot drie bataljons. De territoriale bataljons volgden al dan niet deze samenvoegingen, terwijl bepaalde regimenten volkomen buiten schot bleven.

The Royal Scots (Lothian Regiment) is nog steeds de voortzetting van het 1st Regiment of Foot, dat in 1633 werd opgericht, evenzo The Cheshire Regiment van het 22e van 1689. Maar The Queen's Regiment is de voortzetting van 2nd, 3rd, 31st, 35th, 50th, 57th, 70th, 77th, 97th, 107th Regiment of Foot opgericht tussen 1661 en 1854, en 22th tot 24th County of London Battalion van The London Regiment, opgericht in 1908.

The Royal Anglian Regiment idem van 9th, 10th, 12th, 16th, 17th, 44th, 48th, 56th, 58th Regiment of Foot, opgericht tussen 1685 en 1755 plus The Cambridgeshire Regiment en The Hertfordshire Regiment (beide van de Territorial Army en opgericht in 1908).

De samenvoegingen zijn meestal met indrukwekkende plechtigheden op de „parade-grounds” uitgevoerd waarbij compagnieën letterlijk werden samengevoegd. Maar de samengevoegde regimenten hebben enorme aantallen „battle-honours” waarvan er tot zeventig op de vaandels mogen worden geplaatst. Dit vraagt toch wel erg veel van de historische kennis van „every educated gentleman”.

Frankrijk

Napoleon I heeft in 1803 de tijdens de revolutie gevormde „demi-brigades” weer tot regimenten gemaakt onder de bepaling dat zij de voortzetting waren van de gelijk genummerde regimenten van 1791 (toen Frankrijk een kortstondige constitutionele monarchie werd en alle regimenten werden genummerd naar de precedentie die zij onder de absolute monarchie hadden verworven).

Als keizer schonk Napoleon aan de regimenten „aigles” en bepaalde persoonlijk welke overwinningen van na 1792 – *Jemappes* en *Valmy* – op de bijbehorende vaandeldoeken moesten worden aangebracht. Voor zover niet buitgemaakt door Frankrijks vijanden, werden zij in 1814 door Koning Lodewijk XVIII verbrand. In 1815 werden zij in vereenvoudigde vorm weer namens de keizer uitgereikt en na de „Honderd Dagen” weer op last van de koning verbrand. Pas onder Koning Louis Phillipe (1830-1848) werden de driekleurige vaandels weer uitgereikt, maar zonder opschriften en met een haan in plaats van een adelaar.

Toen de prins-president Lodewijk Napoleon zich in 1852 tot Keizer Napoleon III liet uitroepen, werd de haan weer vervangen door de adelaar en kwamen ook alle opschriften terug die zijn oom en voorganger ooit had verleend. In de Frans-Duitse Oorlog van 1870 gingen alle vaandels verloren, met uitzondering van enkele vaandels die bij de Duitse inval waren ondergedoken (onder meer in het later door Duitsland geannexeerde Elzas-Lotharingen, waar ze tot 1918 verborgen bleven).

De regering van de Derde Franse Republiek haalde de vaandels uit de politiek en aanvaardde de militaire geschiedenis als een nationaal bezit.

Bij het verlenen van vaandelopschriften ontwierp de toenmalige minister van oorlog een systeem, dat in feite in 1918 door de Britten werd overgenomen. Door de „Service Historique de l'Armée” werden lijsten opgesteld van de *grote overwinningen* die het leger sedert 1792 had behaald en de regimenten die daaraan hadden deelgenomen. Daaronder vielen dus niet alleen de overwinningen onder Napoleon I, maar ook die onder de monarchie en het Tweede Keizerrijk behaald in *Algiers*, *de Krim*, *Lombardije*, *Mexico* en de koloniën. Ook een door Napoleon I aan het 107e verleend opschrift *Conquête de la Hollande* werd hersteld. Uit de voor hun regiment geldende lijst moesten de kolonels er vier uitkiezen die op het vaandel van hun regiment werden aangebracht.

Na de Eerste Wereldoorlog bleef dat systeem ge-

handhaafd. In 1914 waren er reeds 163 regimenten infanterie, die bij mobilisatie elk een 200 hoger genummerd reserveregiment vormden. Deze regimenten werden tijdens de oorlog met recruten op sterkte gehouden, zodat oprichting van steeds nieuwe tijdelijke bataljons achterwege kon blijven. In de Tweede Wereldoorlog werden in de bevrijde gebieden de regionale regimenten bijna terstond weer geformeerd uit de binnenlandse strijdkrachten. Daar de „Service Historique” de krijgsverrichtingen meer regionale dan lokale namen geeft (*Marne*, *Somme*, *Verdun*, *Rhin et Danube*) betekenen de opschriften op een vaandel nog steeds de driemaal vier grote overwinningen waaraan het regiment heeft deelgenomen. De in vreedstijd ontbonden regimenten (waaronder het 201e tot 363e) zijn „dormant” en hun vaandels met de verleende opschriften zijn op passende plaatsen opgelegd (soms in de „Salle d'honneur” van een verwant regiment).

België

In geen ander leger geschiedt de verlening van vaandelopschriften zo eenvoudig, duidelijk en doeltreffend als in het Belgische. In de eerste dagen van de Eerste Wereldoorlog bepaalde Koning Albert dat voortaan alle regimenten de plaatsnamen op hun vaandels moesten vermelden, waarbij zij in de dagelijkse orders van het leger eervol werden vermeld. Op 27 oktober 1914 werd in de L(eger) D(agelijkse O(rders) nr 94 bepaald dat het 11e en 12e Linieregiment *Diksmuide* op hun emblemen mochten aanbrengen: „voor hun schoon gedrag sinds den 14 tot den 26 oktober 1914”.

Aangezien de Belgische vaandels driekleurig zijn zonder wapen, regimentsnaam of andere versiering kunnen talrijke opschriften op het doek worden geplaatst. Op de voorzijde in de Franse en op de keerzijde in de Nederlandse taal (Koninklijk Besluit van 12 november 1930 Nr 29316). In de twee wereldoorlogen zijn de infanterieregimenten verdubbeld – ontubbeld noemt men dat daar – en de nieuwe regimenten hebben steeds eigen vaandels gevoerd.

Alle vaandels van niet parate regimenten zijn opgelegd in het Koninklijk Museum van het Leger en worden bij wederoproeping – dus bij herhalingsoefeningen en mobilisatie – weer aan de regimentscommandant ter hand gesteld. Door enkele naamsveranderingen is het nodig geweest tot 1934 in de LDO's regimenten te noemen die recht hadden op vaandelopschriften (onder meer de

Regimenten Ardense Jagers die zijn ontstaan door vernummering van het 10e Linieregiment).

Daar de naam van het regiment en het monogram van de koning zijn aangebracht op het voetstuk van de leeuw, is het bijna ondoenlijk die naam te lezen. Maar doordat de Belgische vaandels een bijna complete gevechtskalender bevatten, kunnen bijna alle regimenten aan hun vaandelopschriften worden herkend.

Nederland

In 1748 heeft Prins Willem IV aan het Regiment Thierry twee witte kolonelsvaandels geschonken met het opschrift *Voor de heldhaftige verdediging van Sandberg* (nabij Sluis, dat door generaal De la Rocque was overgegeven, die daarvoor levenslange gevangenisstraf kreeg). In 1752 werd het regiment als 2e bataljon gevoegd bij het Regiment Lindtman en verdwenen de vaandels in de vergetelheid. Daarna is niets meer over vaandelopschriften te vinden tot in 1893 door Koningin Emma een commissie werd benoemd die moest onderzoeken welke opschriften in verband met roemrijke wapenfeiten, waaraan sedert het jaar 1813 korpsen van de landmacht of onderdelen dier korpsen hebben deelgenomen, op de vaandels en standaarden van de regimenten infanterie en cavalerie zouden kunnen worden geplaatst.

Op grond van het zeer uitvoerige rapport van deze commissie werden bij Koninklijk Besluit van 7 augustus 1896 de eerste opschriften verleend. In dat besluit werden doel en betekenis van vaandel- en standaardopschriften als volgt omschreven.

Overwegende, dat het nuttig moet worden geacht bij het Leger de herinnering levendig te houden aan de roemvolle wijze, waarop de voorgangers van enige thans bestaande korpsen van het Leger zich sedert het jaar 1813, in den krijg van de hun opgelegde plichten hebben gekweten en boven anderen hebben onderscheiden:...

Het is zonder meer duidelijk dat deze omschrijving volkomen verschilt van de Britse, Franse of Belgische en dat een afwijken van de in 1896 toegepaste regels de betekenis van de reeds verleende opschriften ontoelaatbaar zou wijzigen.

Uit bij de Sectie Militaire Geschiedenis berustende stukken blijkt dat de commissie oorspronkelijk ook de volgende opschriften had voorgesteld: *Brussel 1830, Kermt 1831, Hasselt 1831 en Leuven 1831*. Bij nader inzien werd het gevecht bij Kermt toch niet gelijkwaardig geacht aan *Quatre-Bras* en

Waterloo en onder weglating van Brussel werd het voorstel beperkt tot de opschriften

Quatre-Bras en Waterloo 1815

Waterloo 1815

Tiendaagsche Veldtocht 1831

Citadel van Antwerpen 1832

Bij het eindrapport van de commissie waren tabellen gevoegd waaruit de afstamming bleek van de bataljons waaruit de regimenten in 1815, 1830 en 1843 waren gevormd. Daardoor kregen niet alleen het 7e Regiment Infanterie, waarvan bataljons aan de verdediging van de citadel hadden deelgenomen, maar ook het 1e, 5e, 6e en 8e Regiment Infanterie het desbetreffende opschrift, omdat deze regimenten in 1843 een bataljon hadden opgenomen van het toen ontbonden 9e of 10e Regiment, dat aan de verdediging had deelgenomen. Hoe kritisch de verrichtingen van de bataljons van 1815 zijn bekeken, blijkt wel doordat het 8e geen opschrift voor 1815 ontving maar dat wèl het Zilveren Kruis (voor krijgsverrichtingen in de jaren 1813 tot 1815) aan het vaandel van dat regiment werd gehecht. Bij de legeruitbreidingen tussen 1903 tot 1913 is wel gepoogd het beginsel van 1896 te handhaven maar niet met volledig succes. In 1905 ging namelijk 3-2 RI — d.i. het 3e bataljon van het 2e Regiment Infanterie — over naar het toen gevormde 11 RI. Dit bataljon had in 1815 als 8e Bataljon Nationale Militie deelgenomen aan het gevecht bij *Quatre-Bras*, waarvoor in 1896 aan 2 RI het opschrift *Quatre-Bras en Waterloo 1815* was toegekend. Zonder dat het opschrift op het vaandel van 2 RI werd gewijzigd in „*Waterloo 1815*” (1-2 RI en 2-2 RI hadden als 16 en 17 BNM aan die slag deelgenomen) ontving 11 RI ook het vaandelopschrift *Quatre-Bras en Waterloo 1815*.

Ook toen in 1913 de bestaande regimenten werden verdeeld in twee regimenten met twee bataljons (waarbij een derde bataljon werd opgericht) bleek dat de hooggenummerde regimenten — d.w.z. 12 tot 22 — bataljons hadden die zich volgens het rapport van 1896 in 1815, 1831 en 1832 boven anderen hadden onderscheiden; daarom kregen het 12e tot 14e, 16e tot 18e en 21e Regiment Infanterie vaandelopschriften, zonder dat de opschriften van het 1e tot 3e en 5e tot 7e Regiment werden gewijzigd. Zo kwam het voor dat twee regimenten een vaandelopschrift voerden voor de krijgsverrichtingen van hetzelfde bataljon. In feite hield dat een ontoelaatbare verlaging van de betekenis van de opschriften in.

Doordat in 1947 en 1950 de hooggenummerde regimenten (9 tot 22) terugkeerden tot de regimen-

ten waaruit zij tussen 1903 en 1913 waren ontstaan (1 tot 8), werd deze onjuistheid hersteld. In 1950 werd echter een andere onregelmatigheid geïntroduceerd, die ook jarenlang zou voortleven: toen 9, 10 en 11 RI werden herenigd met 1, 7 en 2 RI waaruit zij in 1903, 1904 en 1905 waren voortgekomen, werd dat omschreven met de onduidelijke term dat de traditie van deze regimenten werd overgenomen en voortgezet. De tradities van het 4e, 6e en 8e Regiment, die in de toenmalige organisatie niet zelfstandig konden voortleven, werden toen overgenomen en voortgezet door het Regiment Prinses Irene, het Regiment Limburgse Jagers (voormalig 2 RI) en het Regiment Infanterie Oranje Gelderland (voormalig 5 RI) waarmee zij werkelijk niets gemeen hadden. Het latere Garderegiment Fuseliers Prinses Irene weigerde hardnekkig het aan 4 RI verleende opschrift *Valkenburg 1940* op het regimentsvaandel aan te brengen, maar de opschriften op de vaandels van het Regiment Limburgse Jagers en het Regiment Infanterie Oranje Gelderland werden uitgebreid, en wel met respectievelijk *Tiendaagsche Veldtocht 1831*, *Citadel van Antwerpen 1832* en *Grebbeberg 1940* (inclusief het *Zilveren Kruis 1813-1815*). Dat was volkomen in strijd met het beginsel waarop het KB van 1896 beruiste, want deze opschriften herinnerden níét aan roemvolle daden van voorgangers maar waren met de tradities van de desbetreffende regimenten overgenomen (om van voortzetten maar te zwijgen).

Het Koninklijk Besluit van 12 maart 1977 heeft deze onjuistheid opgeheven. Volgens dat besluit zijn de huidige naamregimenten de voortzetting van nummerregimenten, die in 1815 als afdelingen werden gevormd uit bestaande bataljons, en zijn alle hooggenummerde regimenten weer opgenomen in de laaggenummerde regimenten waaruit zij waren voortgekomen. De niet voortlevende regimenten (4, 6 en 8 RI) zijn niet meer aan een ander regiment „opgehangen” en hun tradities zijn niet overgenomen en voortgezet door een vreemd regiment, maar worden door bepaalde regimenten *bewaard*. Hun vaandelopschriften zijn aangebracht op cravattes met hun regimentsnaam, die zijn gehecht aan de vaandels van respectievelijk het Regiment Infanterie Menno van Coehoorn, het Regiment Limburgse Jagers en het Regiment Infanterie Oranje Gelderland.

Het is jammer, dat het „herleven” van 4, 6 en 8 RI nog steeds wordt uitgesteld, terwijl dat zeer goed mogelijk zou zijn indien zelfstandige compagnieën — die nu tot wederzijds ongenoegen met een paraat bataljon één regiment vormen — in deze re-

gimenten werden samengevoegd (van 1950 tot 1953 bestonden twee infanterieregimenten ook uit zelfstandige compagnieën).

Ook is het te betreuren dat de traditieregeling van maart 1977 niet de oude regimentsnummers heeft hersteld, bijvoorbeeld als 1e Regiment Infanterie Johan Willem Friso, 2e Regiment Limburgse Jagers, enz. Dan zou het voor ieder duidelijk zijn van welke nummerregimenten de huidige naamregimenten de voortzetting zijn.

Inmiddels heeft de nieuwe traditieregeling het verlenen van vaandelopschriften voor krijgsvorrichtingen in het voormalige Nederlands-Indië wel praktisch mogelijk gemaakt.

Het zal ieder duidelijk zijn dat daarbij het principe van 1896 volledig gehandhaafd moest blijven. Wat in de eerste plaats erop neerkwam dat er geen sprake kon zijn van Indonesische analogieën met Kermt en Hasselt, noch van een soort volledige gevechtskalender. Bovendien mochten de nieuwe opschriften de reeds verleende opschriften niet door hun aantal overschaduwen.

Na een diepgaande studie van de bij de Sectie Krijgsgeschiedenis bewaarde gevechtsrapporten en maandverslagen en het horen van alle toen nog in leven zijnde divisie- en brigadecommandanten en in nauw overleg met de Traditiecommissie Krijgsmacht, bracht de Traditiecommissie voor de Koninklijke Landmacht uiteindelijk een advies uit, dat het volgende inhield.

1. De regimenten ontvangen vaandelopschriften voor de deelneming van *alle* uitgezonden bataljons aan bedoelde krijgsvorrichtingen (de bataljons worden met plaatsen en jaartallen in het Koninklijk Besluit genoemd).
2. Voor de tekst van de opschriften worden de daden genomen van de bataljons die zich blijken de beschikbare bronnen het meeste hebben onderscheiden.
3. Daar de verrichtingen van een of meer bataljons zelden in één plaatsnaam tot uitdrukking kunnen worden gebracht, blijven de opschriften beperkt tot *Noord-, Midden- en Zuid-Sumatra, West-, Midden- en Oost-Java* en combinaties daarvan voor zover het aangrenzende gebieden betreft. Dus wel *Java, Sumatra, Midden- en Zuid-Sumatra, West- en Midden-Java*, echter niet *Noord- en Zuid-Sumatra* of *Oost- en West-Java*. Wel kunnen in de tekst van het Koninklijke Besluit bepaalde plaatsnamen worden vermeld, maar steeds na een regionale aanduiding (bijvoorbeeld 1946 tot 1949 op West-Java, in het bijzonder in Bantam).

4. De per regiment te verlenen opschriften be- slaan nooit meer dan twee regels.

Omdat volgens deskundigen het aanbrengen van opschriften op bestaande vaandels zelden tot een behoorlijk resultaat leidt en het de levensduur van de doeken aanmerkelijk bekort, heeft de traditie- commissie van meet af geadviseerd de verleende opschriften aan te brengen op cravattes, en pas op

de nieuwe doeken bij vervanging van de bestaan- de. Dat bleek later zeer goed te combineren met de in maart 1977 voorgeschreven cravattes voor regi- menten waarvan de traditie door andere regi- menten wordt bewaard.

Voor krijgsverrichtingen sedert 1813 zijn aan 21 korpsen van de Koninklijke landmacht in totaal de volgende 67 vaandel- of standaardopschriften verleend.

Quatre-Bras en Waterloo 1815	6 x	Eindhoven 1944	1 x
Waterloo 1815	2 x	Vlissingen 1944	1 x
Veldtocht van 1815	1 x	Westkapelle 1944	1 x
Krijgsverrichtingen van het KNIL 1816-1950	1 x	Noord-Brabant en Limburg 1944-1945	1 x
Krijgsverrichtingen in 1830 en 1831	1 x	Hedel 1945	1 x
Tiendaagsche Veldtocht 1831	8 x	Java 1946-1949	2 x
Citadel van Antwerpen 1832	6 x	Java en Sumatra 1946-1949	4 x
Ypenburg en Ockenburg 1940	1 x	West-Java 1946-1948	1 x
Ockenburg 1940	1 x	West-Java 1946-1949	4 x
Valkenburg 1940	1 x	Midden-Java 1946-1949	1 x
Grebbeberg 1940	1 x	Oost-Java 1947-1949	3 x
Rotterdam 1940	2 x	West- en Midden-Java 1946-1949	3 x
Arakan 1944	1 x	Noord-Sumatra 1947-1949	1 x
St. Come 1944	1 x	Noord-Sumatra 1948-1949	1 x
Pont Audemer 1944	1 x	Midden-Sumatra 1947-1949	1 x
Beeringen 1944	1 x	Zuid-Sumatra 1947-1949	1 x
Tilburg 1944	1 x	Zuid-Sumatra 1948-1949	1 x
Arnhem 1944	1 x	Korea 1950-1954	1 x
Nijmegen 1944	1 x		

MS
150

Discipline in het leger der Romeinen

drs. P. G. G. M. Schulten

wetenschappelijk medewerker Erasmus Universiteit, Rotterdam

In scholen en kazernes is tucht altijd een veelbesproken onderwerp. Daarbij vinden zij die de tucht ondergaan er meestal te veel van aanwezig, terwijl de opleggers ervan vaak het tegenovergestelde menen te constateren. Treft men bij de „echte” intellectueel regelmatig een zeker cultuurpessimisme aan, bij de „echte” militair bespeurt men iets wat ik disciplinepessimisme zou willen noemen. Dat pessimisme gaat des te dieper wanneer, zoals nu, maatschappelijke ontwikkelingen een belemmering vormen zich in het openbaar al te druk te maken over een vermeende verslapping van de discipline. Maatschappelijke ontwikkelingen hebben grote invloed op het spreken over militaire discipline, niet minder uiteraard op de tucht zelf. Dat is altijd het geval geweest waar in de loop van onze geschiedenis maar sprake is geweest van legers, en het lijkt voor de huidige problematiek zinvol deze te confronteren met de opvattingen en feiten uit een andere tijd, die in een aantal elementen toch lijkt op de onze.

Daarom wil dit artikel de opvattingen over discipline en de dagelijkse praktijk daarvan behandelen in de eerste eeuwen voor en na Christus, toen de slagvelden van de destijds bekende wereld voor een belangrijk gedeelte werden beheerst door de Romeinse legioensoldaten. Zo'n tijdsperiode levert de mogelijkheid op meer dan een momentopname te geven van de veelgeroemde Romeinse *disciplina militaris*; wij kunnen de ontwikkelingen daarin bezien, van de tijd waarin de Romeinse republiek zich uitbreidde tot een wereldmacht tot het moment van consolidatie van dat imperium onder het bewind van de eerste keizers.

Een tweede reden voor de keuze van deze periode is dat er juist in die tijd ingrijpende veranderingen in de samenstelling van het leger hebben plaatsgevonden. Vóór de eerste eeuw voor Christus waren de soldaten vrije burgers, die een zeker grondbezit moesten hebben. Zij werden voor de militaire dienstplicht opgeroepen telkens als er een oorlog moest worden gevoerd. De zogenaamde *proleta-*

riërs — mensen die geen bezit, hooguit nakomelingen (*proles*) hadden — kwamen niet voor dienst in aanmerking.

In de tijd daarna werd het soldaat-zijn steeds meer een vak, openstaand voor alle vrije mannen en permanent uitgeoefend gedurende een twintigtal jaren met vervolgens een pensionering als veteraan. Het leger was toen niet langer een organisatie die tijdelijk in het leven werd geroepen om de vitale belangen van de staat te beschermen, maar werd een zelfstandig lichaam, bestaande uit mensen die in die organisatie het belangrijkste deel van hun functioneren vonden. Een dergelijke professionalisering ziet men op alle niveaus van het leger optreden.

Heeft deze ontwikkeling nu veranderingen tot stand gebracht in het denken van de Romeinen over discipline en in de discipline zelf? De beantwoording van deze vraag heeft naar mijn mening directe actuele waarde voor de organisatie van onze eigen strijdkrachten, waarbinnen gelijksoortige ontwikkelingen door sommigen worden voorgestaan. Men kan de vraag ook anders stellen: „Zal in een meer geprofessionaliseerde legerorganisatie de *disciplina militaris* strenger of juist slapper worden?”

Hoe straf was de discipline?

Wanneer wij Watson mogen geloven, die deze vraag in zijn boek over de Romeinse soldaat probeert te beantwoorden, ging het er bij de professionele soldaten heel wat minder gedisciplineerd aan toe dan bij de dienstplichtigen van de tijd ervoor. Hij ontleent deze stelling aan door Romeinse geschiedschrijvers, bijvoorbeeld Livius, vertelde verhalen over de onverbiddelijke hardheid van de discipline in de begintijd van de republiek. Zo liet eens een generaal, Manlius Torquatus, zijn zoon terechtstellen omdat deze in strijd met de orders de vijand had aangevallen en... vernietigend verslagen. Noch de vreugde over de belang-

rijke overwinning, noch de vaderlijke gevoelens konden een executie tegenhouden. Dat verhaal is er slechts een uit een hele rij. Toch moet men er voor oppassen daarop al te stellige conclusies te baseren. Dergelijke verhalen over het eigen roemruchte verleden vonden hun uiteindelijke literaire vorm pas rond het begin van onze jaartelling, in de tijd van keizer Augustus.

Deze heeft nu zeker geprobeerd historici te inspireren een geschiedenis te schrijven die dienstbaar was aan het nieuwe keizerrijk en aan de oplossing van de problemen bij de vestiging daarvan. Een van die problemen was ongetwijfeld de wat losse discipline van de soldaten als gevolg van de vele en langdurige burgeroorlogen. Zulke twisten verlagen de tucht – een mening die door vrijwel alle schrijvers uit die periode, zoals Tacitus en Plutarchus, wordt gedeeld – en het wekt dan ook nauwelijks verbazing dat zelfs een zeer populaire aanvoerder als Julius Caesar, in een dergelijke broederstrijd gewikkeld, tweemaal werd geconfronteerd met een dreigende muiterij van zijn troepen. Augustus wilde het leger weer terugbrengen in het gareel dat ietwat te los was komen te zitten. Ook de verslaggeving van het verleden stond hem daarbij als hulpmiddel voor ogen. Derhalve moeten de verhalen, die in zijn tijd zijn opgetekend en waarin de „*Mores maiorum*” – de zeden der voorouders – worden verheerlijkt, met grote voorzichtigheid worden benaderd: voor de stelling van Watson kunnen zij alléén niet als voldoende bewijs gelden.

Er zijn echter ook andere, krachtige argumenten beschikbaar. De Griekse historicus Polybios, uit de tweede eeuw voor Christus, heeft in zijn omvangrijke werk een heel hoofdstuk gewijd aan de Romeinse militaire tucht in zijn eigen tijd. Ook ten opzichte van wat hij vertelt, past een zekere voorzichtigheid. Doel van zijn geschiedwerk is, te zoeken naar een verklaring van de groei van de macht van Rome. Hij vindt die verklaring in verschillende, naar zijn idee superieure, instituties van de Romeinen, waaronder die van de inrichting van het leger. Een van de redenen voor alle militaire overwinningen is in zijn ogen de uiterst strikte discipline binnen dat leger en het ligt voor de hand dat ook hij geneigd is deze iets te overdrijven. Toch kunnen wij niets anders doen dan het werkelijkheidsgehalte van zijn opmerkingen redelijk hoog schatten: zijn tijdgenoten kenden de gang van zaken in het leger uit eigen waarneming en hij kon zich dus niet al te veel fantasie permitte-

ren en bovendien is ook de hele kwaliteit van zijn historische oeuvre wel een waarborg.

Wat Polybios vertelt over de doelstellingen van de discipline komt aardig overeen met de ideeën van Romeinse schrijvers na hem. Tacitus zegt een aantal malen heel duidelijk dat militaire tucht is ingesteld „*ad terrorem*”: de soldaat moet als het ware banger zijn voor zijn eigen legerleiding dan voor de vijand. Dat is met name belangrijk voor het beïnvloeden van zijn gedrag gedurende de veldslagen. Het succes van de zeer georganiseerde strijdwijze van de Romeinse legioenen was vooral gebaseerd op de regel dat niemand zijn positie in de slaglinie mocht verlaten; dat zou immers de veiligheid van de combattanten naast hem in gevaar brengen en uiteindelijk het hele principe van de slagorde ondermijnen. De straf, die volgens Polybios dan ook werd gegeven aan iemand die zijn plaats in het gelid verliet, was zeer zwaar. Zo zwaar, dat het nauwelijks voorkwam en zelfs soldaten in een hopeloze situatie zich liever doodvochten dan zich over te geven of terug te trekken. Zwaar gestraft werd ook de militair die zijn wapens in de slag verloor. Polybios zegt dat het niet zelden voorkwam dat zo'n ongelukkige zich liever ongewapend temidden van de vijanden stortte om zijn spullen terug te krijgen dan zich bloot te stellen aan berechting door zijn eigen leiders. Julius Caesar gebruikte later nog een andere truc om wapenverlies tegen te gaan: hij liet schilden inleggen met kostbare metalen, zodat de soldaten hun bezit nog feller verdedigden. Dat hij in de eerste eeuw voor Christus zijn toevlucht daartoe nam, laat al een zekere verschuiving in de mentaliteit vermoeden.

Terug nu naar het relaas van Polybios. Een vrij moeilijk disciplinair probleem deed zich voor als een heel onderdeel het tijdens een veldslag zou laten afweten of, erger nog, zou overlopen naar de vijand. Bij de bestraffing van dergelijk hoogst ongewenst gedrag grepen de Romeinen naar het effectieve middel van de *decimatie*. Uit de hele groep schuldigen werd er telkens een op de tien door het lot aangewezen. Deze gedoemden werden dan op de volgende manier terechtgesteld: de krijgstribuun, een opperofficier die in rang net onder de consul stond, raakte hen aan met een stok waarna zij door de rest van de soldaten werden doodgeknuppeld. De negentig procent die deze dans was ontsprongen door een gunstiger lot te trekken, kreeg lichte straffen opgelegd, zoals verslechtering van de rantsoenen of het verbod binnen het legerkamp te slapen. Dat gold als zeer eerloos en was bovendien vaak niet geheel onge-

vaarlijk. De Romeinse staatsman Cicero zegt van deze decimatie dat die door de voorouders was ingesteld opdat „de vrees velen zou bevangen, maar slechts weinigen echt werden gedood”. Op deze manier vormde de decimatie een niet al te grote aanslag op de troepensterkte, terwijl toch de discipline strak bleef gehandhaafd.

Vooraf tijdens de oorlogshandelingen was strenge orde een eerste vereiste. De enorme veranderingen die er sedert die dagen in de oorlogvoering zijn opgetreden, hebben ervoor gezorgd dat de tegenwoordig anders eruit ziet. De groepsmanoeuvre is meestal niet meer van zo groot belang, zodat zich de wat vreemde figuur voordoet dat de tucht op het kazerneterrein hoger lijkt aangeslagen dan tijdens gevechtshandelingen. Dat geldt dus voor de Oudheid nog niet, hoewel ook daar de tucht in het legerkamp bijzonder streng was. Voor een aantal vergrijpen werd zelfs dezelfde straf toegepast als bij decimatie, namelijk het *fustuarium*: het doodknuppelen van de veroordeelde. Dat trof met name hen die zich aan diefstal hadden schuldig gemaakt. Deze daad wordt natuurlijk hoog opgenomen in elke militaire maatschappij, waar mannen op een enge ruimte worden samengebracht zonder veel mogelijkheden het eigen bezit voortdurend scherp in de gaten te houden. Diefstal tast het onderlinge vertrouwen aan en militaire overheden doen al het mogelijke om dat te onderdrukken. De Romeinen lieten elke nieuwe rekrute een plechtige eed zweren waarin hij zich verbond niet te stelen. Omdat men kennelijk niet alleen vertrouwde op de straffen die de goden in petto hadden voor eventuele overtreders, waren ook de menselijke wetten uiterst zwaar.

Homosexualiteit werd van de Romeinse militair ook niet geduld en ook daarvoor kreeg men de hoogste straf.

De twee voornoemde vergrijpen werden kennelijk in Polybios' tijd zeer zwaar aangerekend. In geval van recidive konden ook minder ernstige aantastingen van de militaire orde leiden tot de doodstraf voor de delinquent: een soldaat die zich drie maal aan dezelfde overtreding had schuldig gemaakt, kwam voor het *fustuarium* in aanmerking.

De beslissingsbevoegdheid voor het uitspreken van dergelijke vonnissen lag geheel in handen van de consul of, in voorkomende gevallen, van de krijgtribunen die naar eigen goeddunken konden afwijken van de normale procedures en dat ongetwijfeld ook wel eens deden. Deze aan de bevelvoerende persoon toegekende macht boven de regels werkte natuurlijk niet altijd in het nadeel

van de beklagden: willekeur gaat nooit slechts één kant op, en bij vragen naar nauwkeurig omschreven regels loopt men gevaar dat daarmee een soepele toepassing onmogelijk wordt gemaakt. Polybios' verhaal maakt duidelijk dat in zijn tijd in ieder geval sprake was van verschillende interpretaties. De straf voor wachtdelicten was niet bepaald, zoals nu, een boete zo hoog als die voor een verkeersovertreding, maar de dood. Volgens Polybios, die uitgebreid verhaalt over de normale routine van de wachtposten, droeg dat in redelijke mate ertoe bij dat er nauwgezet wacht werd gehouden. Tegelijkertijd stelt hij echter dat zij die aan de doodstraf ontkwamen, niet veel beter eraan toe waren. Zij mochten niet meer naar huis terugkeren; hun familie zou hen overigens toch niet meer willen ontvangen. Het lijkt op een volledige uitstoting uit het stamverband zoals dat bij primitieve volkeren gebeurt, en Polybios zegt dan ook dat zulke ongelukkigen volledig waren geruïneerd. Dat verklaart wellicht waarom in sommige gevallen de consul of krijgstribuun ervan afzag de „normale” bestraffing op te leggen. De conduitestaat en de omstandigheden zullen daarbij wel van belang zijn geweest. In de keizertijd werd deze differentiatie gelegaliseerd en nadien werden bijvoorbeeld verschillende strafmaten gehanteerd voor rekruten en ervaren soldaten, waarbij de laatsten het slechtst eraf kwamen. Deze door de keizers meer geïnstitutionaliseerde verschillen zijn er zeker vroeger ook geweest, maar dan op een willekeuriger basis. Nogmaals, een dergelijke bevoegdheid behoeft zeker niet altijd in het nadeel van de disciplineovertreder uit te pakken.

Andere tijden, andere normen

Uit het voorgaande moge duidelijk zijn geworden dat in de tweede eeuw voor Christus de discipline onder de Romeinse troepen zeker niet laag mag worden genoemd. Daarna trad een groot aantal veranderingen op. De oorzaken daarvan zijn gedeeltelijk te vinden in maatschappelijke ontwikkelingen, gedeeltelijk in wijzigingen in de functie en structuur van de krijgsmacht.

Maatschappelijke ontwikkelingen waren eraan debet dat in de keizertijd veel straffen werden opgelegd wegens statusoverschrijding. Zo verhaalt de geschiedenis het voorval van de *centurio* die de euvele moed had gehad een verhouding aan te gaan met de vrouw van een *tribunus militum*. Nu was de *centurio* — de hoofdman over honderd — als regel een uit de gewone soldaten voortgeko-

men aanvoerder, die qua rang kon worden vergeleken met de huidige subalterne officier maar wiens maatschappelijke status meer overeenkwam met die van een onderofficier. De *tribunus militum* — de krijgstriebun — daarentegen stond in hoog aanzien: zijn status was die van de huidige hoofdofficier. In het onderhavige geval werd de statusoverschrijding dermate ernstig geacht dat de keizer zelf om een oordeel werd gevraagd. Deze decreeteerde een oneervol ontslag plus verbanning voor de minnaar, maar bepaalde wel dat dergelijke aangelegenheden in het vervolg krijgstuuchtelijk dienden te worden afgedaan zonder dat men hem daarmee nog zou mogen lastig vallen.

Een andere typische statuszaak betrof het personeel van de vloot, dat minder aanzien genoot dan de legioensoldaten en zich daarom wel eens als zodanig wilde voordoen. Daarop waren zware straffen gesteld, evenals op de poging van weggelopen slaven zich tersluiks te scharen onder de vrije burgers door dienst te nemen in de krijgsmacht. Dat deze zaken zo hoog werden opgenomen, kwam hoofdzakelijk doordat de Romeinse leidende klasse een strikte hiërarchieke ordening van de samenleving nastreefde en geen enkele doorbreking daarvan wenste te tolereren.

Al in de tweede eeuw voor Christus traden er wijzigingen op in het functioneren van het leger. Vroeger vormde men een leger voor een betrekkelijk kort durende veldtocht; na afloop daarvan werd de troep ontbonden en gingen de soldaten zo snel mogelijk naar huis om hun normale, meestal boerenwerk weer op te vatten. Tijdens de groei van de Romeinse stadstaat tot een wereldmacht kwam het steeds meer voor dat soldaten vrij lange tijd van huis moesten wegblijven, met alle problemen van dien, ook voor de discipline. Vrouwen bijvoorbeeld mochten volgens Polybios absoluut het legerkamp niet binnen, maar onze bronnen vermelden dat al in 133 voor Christus tijdens een langdurig beleg in Spanje, de legerleiding zich op een gegeven moment genoodzaakt zag 2000 hoeren min of meer met geweld uit de omgeving van zo'n kamp te verwijderen.

In de keizertijd was het leger volkomen geprofessionaliseerd en de soldaten verbleven vrijwel permanent in de legerplaatsen. Ook in de structuur van het leger was veel veranderd. De professionalisering had een grotere differentiatie naar rangen opgeleverd, tussen de rang van krijgstriebun en de stand van gewoon soldaat waren tal van functies gecreëerd, waarvan de *centurio* toen nog steeds de hoogste was. In het bijzonder deze cen-

turio's en hun directe ondergeschikten kregen een steeds belangrijker aandeel toebedeeld in het handhaven van de discipline. Een beeld daarvan wordt getekend in het bekende verhaal van Tacitus over de opstand van het Rijnleger vlak na de dood van Augustus. Onder de legioenen, die aan de Rijn waren gelegerd, braken grote onlusten uit; in de loop daarvan werd een van de *centurio*'s door muitende soldaten gelyncht. Dat kaderlid had in het leger reeds de bijnaam *cedo alteram* verworven, wat zoiets betekent als „geef me een ander”. Hij had namelijk de gewoonte deze woorden uit te spreken wanneer hij een andere stok nodig had omdat hij de vorige op de rug van een soldaat had gebroken bij een disciplinaire tuchting. In de tijd van de republiek werden dergelijke lijfstraffen slechts uitgevoerd na een vonnis van de consul of de krijgstriebun, bij de professionele legioenen van de keizertijd kregen ook de ondercommandanten de bevoegdheid daartoe over te gaan en de *centurio*'s schroomden kennelijk niet, veelvuldig gebruik te maken van hun drilstok — de *vitis* — die zij gerechtigd waren te dragen ten teken van de hen verleende machtiging tot het opleggen van lijfstraffen. Zij vormden dan ook meestal het eerste mikpunt van muitende soldaten.

Men zegt wel dat Augustus met opzet de onderlinge tegenstellingen in de lagere regionen van het leger heeft verscherpt, om de hogere te vrijwaren van eventuele aanvallen op hun positie door een aaneengesloten front van onderofficieren en soldaten. Aangezien de Romeinen de uitvinders zijn van de spreuk *divide et impera* is dat niet eens ongelooftwaardig.

Zijn er al veranderingen opgetreden bij het handhaven van de discipline, met de mate van de tucht is het niet anders gesteld. Wij zouden in deze ontwikkeling een aantal stadia kunnen onderscheiden; in het kader van dit artikel wil ik mij beperken tot de houding die Julius Caesar innam ten aanzien van ons fenomeen en tot een paar veelzeggende momenten uit de eerste eeuw na Christus.

Caesar had een praktische kijk op de tucht. Kort samengevat: wanneer er niet behoefde te worden gevochten, stond hij zijn soldaten een grote vrijheid toe; vlak voor of tijdens de strijd verlangde hij een zeer strakke discipline. Onmiddellijke paraatheid achtte hij van zeer groot belang en hij oefende zijn soldaten voortdurend daarin. Tijdens een oorlog verlangde hij van hen dat zij 24 uur per etmaal klaar stonden om op te trekken. Verder was hij zeer fel op muiterij en desertie, andere ver-

grijpen wilde hij nog wel eens door de vingers zien of lankmoedig behandelen. Andere legerleiders uit zijn dagen waren het met zijn „slapheid” in dezen volslagen oneens. Maar wanneer het succes mag gelden als maatstaf voor iemands gelijk, moet worden vastgesteld dat Caesar de wens van het krijgsvolk naar een minder formele discipline heeft begrepen. Hij had er niet de minste moeite mee te midden van zijn soldaten te staan en toch zijn greep op hen niet te verliezen. Voor andere aanvoerders, die een dergelijke houding afkeurden, leverde zo iets meer problemen op. Een teken daarvan was de verandering die Augustus, adoptiefzoon van Caesar en eerste keizer van Rome, invoerde: hij sprak zijn soldaten opzettelijk nooit toe zoals Caesar dat deed met de erenaam *commilitones* (medestrijders) maar met de gewone naam *militēs* (soldaten). Dat was één van de vele maatregelen van Augustus in het kader van zijn poging de discipline strakker aan te halen. Wij hebben al gezien dat hij zelfs de geschiedschrijving daarvoor te hulp riep: hij vond de discipline ernstig verslapt en zaken als een zekere verbroedering tussen legerleiding en soldaten achtte hij uit den boze.

Augustus had de trend waarschijnlijk goed in de gaten en onderkende de gevaren van een minder wordende discipline. Vele gebeurtenissen uit de eerste eeuw na Christus geven aan dat het definitief gedaan was met de strenge normen van vroeger. Kenmerkend is dat de bronnen het optreden van enkele veldheren zeer opvallend noemen die met bijna — zoals wordt gezegd — „antiquarische gestrengheid” hun troepen tegemoet treden: Otho probeerde weer eens de vrijwel vergeten decimatie in te voeren en de in ons land opererende Corbulo stond bekend als een monument van traditioneel leiderschap. Deze twee vormen duidelijk een uitzondering op de regel dat er heel wat mazen in het tuchtnet zaten. Veelzeggend is de geschiedenis van het treffen tussen onze eigen Batavienleider Claudius Civilis met zijn Romeinse tegenstander, de veldheer Cerialis, in de jaren '60 na Christus. De kloeke Bataaf slaagde op een avond bijna erin zijn tegenstander binnen diens kamp te doden, omdat er kennelijk sterk de hand werd gelicht met het wachtlopen. Is dat op zichzelf al opvallend, nog vreemder zou het voor een Polybios zijn geweest te vernemen dat de van verzuim aangeklaagden ruim de gelegenheid kregen zich te verdedigen, waarbij zij het volgende naar voren brachten: „Wij zijn ingeslapen omdat wij niet de gewone geluiden uit het kamp hoorden die dienen om ons wakker te houden. Dat is nagelaten om de

bevelhebber niet te storen, die op dat moment in de lakens en een galant avontuur was gewikkeld”. Het feit van een excuus, en vooral ook de inhoud daarvan, wijzen op ingrijpende veranderingen, waarvoor ook talloze andere indicaties zijn. Watsons stelling kan wel degelijk worden geschraagd.

Conclusies

Wij zouden de militaire discipline in de keizertijd redelijk streng achten, maar vergeleken met de periode daarvoor is zij toch duidelijk veel minder geworden. Een aantal factoren heeft vooral een rol gespeeld: een betrekkelijk korte tijd van dienen, die bovendien werd doorgebracht in acute oorlogssituaties, heeft plaatsgemaakt voor veel langere perioden die bovendien vaak in alle rust van een garnizoensplaats werden doorgebracht.

De talloze burgeroorlogen hebben de afhankelijkheid van de bevelhebbers van hun troepen verhoogd of in ieder geval meer zichtbaar gemaakt.

De soldaten zijn zich hun afzonderlijke positie meer bewust geworden. Zonder hun steun kon geen keizer langdurig zijn troon bezetten en dit besef van hun machtspositie kan niet gunstig voor een strakke discipline hebben gewerkt.

Ook criminelen werden rond het begin van de Christelijke jaartelling minder onverbiddelijk gestraft. Een aantal „ouderwetse” vonnissen is in onbruik geraakt, symptomatisch voor veranderende opvattingen over retributie.

Ondanks veelvuldige pogingen lukte het nooit meer de beroepssoldaten een dergelijke discipline te laten accepteren, waartoe de burgermilitairen wel bereid waren. Uiteraard is dat voor een belangrijk gedeelte te verklaren uit het verschil tussen een oorlogssituatie en een rustiger toestand, maar ook de legioenen aan de grenzen van het rijk waren toch veelvuldig in allerlei schermutselingen betrokken zodat dit niet voldoende reden kan zijn.

Het zijn dan juist de maatschappelijke ontwikkelingen geweest die de, op het eerste gezicht zeker voor beroepsmilitairen misschien wat vreemd aandoende, feiten betreffende de Romeinse discipline moeten verklaren. Hiërarchie leek in de republiek gemakkelijker te worden geaccepteerd door de dienstplichtigen. Een parallel is te vinden in de verschuivingen in de vader-zoonrelatie: ook daar werd in latere tijden de macht van de vader beknot.

Ten overvloede nog eens gesteld: het vormde natuurlijk een groot verschil of legioenen in een oorlog waren gewikkeld of gedurende zeer lange tijd

in garnizoenen lagen zonder strijd te moeten voeren. Deze laatste situatie vroeg nu eenmaal om een heel andere discipline en confronteerde de leiding met heel andere problemen op dit gebied dan de eerste. Met name zien wij dat voor het garnizoensleven steeds meer regelingen moesten worden getroffen om de verhouding tussen de soldaten en de burgers om hen heen te regelen. Een opvallend kenmerk daarbij wil ik wegens de curiositeit nog noemen: in straffen tegen militairen die zich op de één of andere manier aan een burger of zijn/haar eigendom hadden vergrepen, werd meestal een vergoedingssom vastgesteld die aan het non-militante slachtoffer werd uitgekeerd. Zo moest

een soldaat die een meisje verkrachtte haar een schadevergoeding betalen, en bovendien werd zijn neus afgesneden. De bedoeling daarvan ontgaat mij, tenzij het zou dienen om te voorkomen dat hij ooit nog zijn neus in andermans zaken zou steken; maar de Romeinen kenden dat gezegde niet. Vroeger waren vrouwen taboe in de legerplaatsen, soldaten mochten zelfs niet getrouwd zijn. Na verloop van tijd werd dat verbod opgeheven en zagen de keizers zich genooddaakt steeds verdere concessies aan de soldaten te doen. Deze ontwikkeling zette zich voort tot in de late keizertijd, maar wellicht is het beter daarover in een volgend artikel te spreken.

Literatuur

Polybios — (Engelse vertaling). Penguin Books. Londen (1973).

C. E. Brand — *Roman military law*. Austin (1968).

Y. Garlan — *War in the ancient world*. Londen (1975).

G. R. Watson — *The Roman soldier*. Londen (1969).

MS
150

Nederland, de kernwapens en de militaire professie

J. E. van der Slikke

luitenant-generaal der infanterie b.d.

In het verleden hebben steeds ontwikkelingen in de maatschappelijke context van het officiersberoep de militaire professie vorm en inhoud gegeven. Dat is, besef ik, geen citaat uit de Openbaringen van Johannes. Maar de wijd openstaande deur die ik op deze wijze krachtig intrap verschaft wél toegang tot het eerste deel van mijn betoog: hoe liggen nú wat dat proces betreft in Nederland de kaarten?

De generatie Nederlanders, die tijdens oorlog en bezetting de jaren des onderscheids bereikte, legde vervolgens nijver de fundamenten voor de verzorgingsmaatschappij die wij ons sedertdien gezamenlijk in ons bescheiden hoekje van Europa schiepen. Blijkbaar worden in zo'n samenleving zowel het collectieve als het individuele welzijn in hoge mate „genationaliseerd” en komt de overheid te midden van luidruchtig concurrerende groeperingen op de benarde stoel van generale potverdelers. Misschien verklaart die gang van zaken de introverte stand van het nationale kompas, waarvan in Nederland vaak sprake is, en worden aldus de neiging tot een zeker neutralisme en het geloof toch eigenlijk „bedreigingloos” te leven gemakkelijk bevorderd. Naast de werkgelegenheid, de sociale voorzieningen, woningbouw, onder-

wijs, milieu, heeft in een dergelijk klimaat defensie alle kans in het perifere hoekje te geraken waar de slagen vallen.

De Nederlander voelt zich bovendien, geloof ik, traditioneel niet erg betrokken bij het „management of violence”, volgens de geleerden de onvertaalbare deskundigheid bij uitstek van de officier. Erasmus zei het ongekuist en plompverloren: „Nederlanders zijn een hongeregig slag mensen, uitsluitend voor de buik geboren!”. Het economische schijnt ons inderdaad méér aan te spreken dan veiligheid, de defensie en de krijgsmacht. Menig analist van onze volksaard noemt ons onheroïsch en maar spaarzaam met verbeeldingskracht bedeed. Wij mogen dan ons zelf graag zien als een zeevarend volk met aangeboren mondiale blik, maar als in nationale kring defensiezaken aan de orde zijn groeit soms toch onweerstaanbaar de wat bizarre indruk, dat destijds maar een klein gezelschap dissidente Batavieren ons die roep bezorgde door na het afzakken van de Rijn bij Hoek van Holland welbewust níét af te remmen, terwijl het gros gezapig neerstreek achter dijk en duin, sindsdien niet ontevreden met een horizon tot hoogstens Nieuweschans en Vaals. Misschien deed anderzijds die kleine ruimte in het platte vlak de Nederlander graag de interesse naar het verticale keren, hetgeen het onbekrompen aantal dominees verklaren zou dat onder de erflieders van onze beschaving valt te signaleren. Wellicht werden wij op die manier de typische vertegenwoordigers van een gewetenscultuur, de heiligen der lage landen, waarvoor sommigen ons houden.

Het moet mij van het hart: de Nederlander lijkt maar al te vaak een scharrelkip op het defensie-erf. Hij is op dat terrein bij tijd en wijle echt met ernst en overtuiging bezig, maar bouwt helaas zijn ei niet zelden uitsluitend uit de graantjes naar zijn smaak. Dat is dan naar de aard van 't beestje. De scharrelkip werd immers niet ontdaan van legbevorderende kluisters ter verbetering van het ei,

In nevenstaande bespiegeling legde Igen b.d. van der Slikke — laatstelijk chef van de landmachtstaf en bevelhebber der landstrijdkrachten — zijn gedachten neer over de positie van de Nederlandse officier in maatschappelijke discussies rond vraagstukken van defensie- en veiligheidsbeleid. Daarbij heeft hij — om iedere schijn van betweterig vermaan te vermijden — zelf de gebruikelijke vermelding van zijn rang achterwege willen laten. De redactie acht evenwel die kwaliteitsaanduiding essentieel: niet zozeer om het gezaghebbende van de auteur te beklemtonen als wel omdat het bereiken van de top van een officiersloopbaan slechts aan hen kan zijn voorbehouden die niet slechts om hun vakbekwaamheid doch evenzeer om hun hoge opvattingen, hun professie betreffende, aan het officierscorps ten voorbeeld kunnen worden gesteld.

maar voor het welbevinden van het hoen. Zo reageert de Nederlander in zaken van defensie veelal anders dan die boer, die zijn kletsnatte zoon langdurig en zeer kritisch monstert en vervolgens tot diens redder uit het water zegt: „Waar is zijn pet?“. Die vraag geldt als een illustratie van pietluttigheid, een eigenschap, die onze aard niet vreemd is. Maar wat tóch in die vader aanspreekt, is zijn aandacht, ondanks alles, voor het manco. In Nederland benauwt ons blijkbaar méér wat wij voor onze veiligheid voorhanden hebben dan wat aan ons defensieapparaat ontbreekt. In onze rijk voorziene nationale voorraad sprekers is er maar zeer sporadisch een, die — om maar iets te noemen — de barricade opgaat voor het herstel van evenwicht in militaire krachtsverhoudingen tussen Warschau-Pact en NAVO in Europa, voor versnelling van de aanschaf van noodzakelijk materieel of voor verlichting van de personeelsproblemen bij de krijgsmacht. Maar zorgen om de kernwapens heeft vrijwel iedereen.

Begrijp mij goed: daar heeft dan iedereen ook goede grond toe. Voor het eerst in de geschiedenis belaagt de mens met zijn techniek de biosfeer, het samenstel van fenomenen dat leven op aarde mogelijk maakt. De moderne nucleaire wapenarsenalen kunnen ongetwijfeld tot het instrumentarium worden gerekend dat hij zich daartoe in de loop der eeuwen heeft verschaft. Maar daar hoort wél de toevoeging bij, dat voor de mens ook andere wegen openstaan. Hij kán tenslotte kiezen. Diezelfde techniek kan óók in het belang van vrede en veiligheid worden aangewend. Dat neemt niet weg, dat nucleaire wapens aan vraagstukken van veiligheid en vrede aspecten en dimensies hebben toegevoegd, die zij tevoren nimmer hadden.

Vrede en veiligheid zijn ieders zaak. Dat lijdt niet de geringste twijfel. Maar als dan iemand zijn vak ervan heeft gemaakt daartoe een eigen steentje bij te dragen, dan is dat toch de militair.

De officier geldt in het algemeen als representant voor al wat militair is. Zijn beroep is een professie, omdat hij zich door een speciale studie specifieke kennis heeft verworven, omdat hij een eigen beroepsethiek bezit, maar vooral, omdat hij zich dienstbaar voelt aan een centraal maatschappelijk belang: de nationale veiligheid. Zijn deskundigheid betreft de bijdrage, die militaire middelen daartoe kunnen leveren. Zijn sociale referentiekader is de professionele gemeenschap, die de wereld kan omspannen. Deel uitmakende van de krijgsmacht is voor hem de samenhang tussen

taak en middelen — het werkprincipe van elke organisatie — een professioneel oriëntatiepunt van hoge orde.

Het kan nauwelijks een vraag zijn of militairen, en met name officieren, zich ja dan nee moeten verdiepen in vraagstukken die met de nucleaire wapens zijn verbonden. Dat is eenvoudigweg professionele plicht. Het wordt dat eens te meer, als over deze kwesties een maatschappelijke discussie gaande is. Dan mag in het omvangrijk koor van ethische, religieuze, humanitaire, polemologische en politieke stemmen, dat zich ter zake in ons pluriforme land zo luid en duidelijk laat horen, de militair-professionele zeker niet ontbreken. Zelfs mogelijk nog meer dan elders lijkt dat in Nederland geboden. Dat zal een ieder, die mijn wellicht wat schenenschopperig maar niet lichtvaardig neergeschreven visie op de relatie tussen Nederlanders en defensie in grote lijnen deelt, wel kunnen onderschrijven.

Nu klinkt dat alles fraai. Maar de toegang tot de maatschappelijke discussie is voor de militair-professionele stem bepaald niet zonder voetangels en klemmen.

De officier, die als zodanig denkt en spreekt, is uiteraard daarbij gebonden aan professionele kaders en criteria. Hij moet trachten persoonlijke overwegingen van andere dan militair-professionele aard niet achter pseudo militair-professionele argumenten te verbergen om ze aldus verpakt aan het (in dat geval misleide) publiek te slijten. Voor hem staat nationale veiligheid centraal. Zijn professie verplicht hem te waken voor de effectiviteit van strijdkrachten waaraan in dat kader een rol is toebedeeld, en voor het evenwicht tussen opgedragen taken en de beschikbare middelen, kernwapens niet van huis uit uitgezonderd. Zijn dienstbaarheid aan veiligheid en vrede eist echter tegenwoordig méér. Juist deze kern van zijn professie moet hem wel doen beseffen, dat door de aard van nucleaire wapens het militair geweld nu meer dan ooit zijn grenzen kent. De overtuiging, dat die professie hem verplicht aan de groei naar geweldloze, leefbare internationale verhoudingen bij te dragen, brengt ook andere wegen, die daartoe kunnen dienen, binnen zijn professionele interessesfeer; en dan met name toch wel die welke nauw aan zijn professie raken: wapenbeheersing, wapenvermindering en alles wat daarmee samenhangt.

Mij lijkt voorshands de kans gering dat een militair-professionele inbreng in de maatschappelijke discussie de ethisch of anderszins bewogenen

volop verheugend in de oren kan klinken en boodschappers van onplezierige berichten zijn zelden graag geziene gasten. Ik vrees bovendien, dat hier en daar in Nederland de mens floreert die maar één maatstaf aller dingen kent: zijn eigen hoogst individuele opvatting over wat dan ook. Hij grasduint daarmee, als hem dat zo uitkomt, zonder schroom in andermans professionele tuintje en heeft geen boodschap aan deskundigheidsgezag. Hij is voor open, serieuze dialogen eenvoudig onbekwaam.

Daaraan kan worden toegevoegd dat in ons land een instrumentele visie op de krijgsmacht overheerst. In die opvatting is de krijgsmacht uitsluitend werktuig van de overheid en reikt de professionele zorg van officieren niet verder dan tot de effectiviteit daarvan. Menige Nederlander ontleent daaraan trouwens het beginsel, dat voor de krijgsmacht maar genoeg moet zijn wat haar door de samenleving wordt verstrekt en dat de officieren dus, wat dat betreft, maar moeten roeien met de riemen die zij krijgen. Hún stem in dat kapittel wordt allerm minst op prijs gesteld, laat staan in dat van het defensie- of (erger nog!) dat van het veiligheidsbeleid. Soms lijken álle Nederlanders met een erkend en rijk natuurtalent op dat gebied begiftigd, behalve officieren!

Zo blijft voor officieren de toegang tot maatschappelijke discussies vaak gesloten, behalve voor de wapenbroeder die zijn persoonlijke gevoelens omtrent de kernwapens publiekelijk moet etaleren en voor de ex-collega, die ten slotte tóch erkenning van deskundigheid verwierf door de krijgsmacht om te ruilen voor het parlement. In Nederland bestaat helaas de neiging militairen in hun kazernes op te sluiten.

Onder de voetangels en klemmen op de weg naar die discussie zijn er voorts twee, die de beroeps-ethiek betreffen. Het geheel van codes en normen, dat onder dat begrip wordt gevangen, verplicht de officier tot loyaliteit en gehoorzaamheid aan de overheid, die – plaatsvervangend voor de samenleving – de krijgsmacht haar taken toebedeelt. Dat samenstel van goeddeels ongeschreven regels vormt bovendien de grondslag voor het bewustzijn als officier te behoren tot een corps, dat – in de woorden van een kenner* – geldt als de sociale belichaming van de professionele consensus, als het symbool van de professionele verantwoordelijk-

heid, die door de leiding wordt gedragen. Die ideële gebondenheid van officieren aan overheid, samenleving en militaire hiërarchie leent zich naar mijn overtuiging niet voor de „ontmythologisering”, waaraan niet tastbare zaken als deze elders maar al te gemakkelijk worden geofferd. Het ontzien en respecteren van deze subtiele banden blijft daarom óók professionele plicht! Dat stelt zeer hoge eisen aan de wijze waarop professionele oordeelsvorming moet plaatsvinden en nog hogere aan de wijze, waarop het resultaat daarvan publiek kan worden gemaakt. Obstakels van niet gering formaat, maar tegelijkertijd een uitdaging.

Ik kom ten slotte tot de hamvraag, die de lezer wellicht op de lippen brandt: heb ik in dit verhaal met louter ficties zitten stoeien, of hebben Nederlandse officieren inderdaad de opvattingen en noties van hun beroep, die ik beschreef? Ik ben natuurlijk van dat laatste overtuigd, want anders had ik deze schrijfmachine wel gemeden. Maar ik weet best, dat een mens niet meer is dan een mens en dat geldt óók voor officieren. Een Nederlandse officier is bovendien een Nederlander: niéts Nederlands is hem dus in principe vreemd. Alleen al om die redenen laat wat in de samenleving leeft de officier niet onberoerd. En dat mijns inziens het sociale klimaat in Nederland voor een professioneel besef bij officieren maar weinig inspiratie biedt, zal toch wel duidelijk zijn geworden. Zo ziet ook de regering – zie de recente voorstellen tot wijziging van de Grondwet – officieren blijkbaar als ambtenaren-sec met (min of meer toevallig) allemaal een zelfde pak aan. En wat het parlement betreft: dat laat de militair-professionele commentaren bij het beleid in Kamer en commissies vóór het gebruik door de minister (niet zelden nogal vrij) vertalen.

In het kader van de hamvraag lijkt mij voorts de kwestie nog ter zake of „de” officier nog wel bestaat. De sterk gegroeide complexiteit van een moderne krijgsmacht vergt een uitgebreid assortiment aan specifieke know-how en deskundigheid. Er lopen commandanten rond naast „managers” en specialisten. Er is verscheidenheid in generaties, in sociale herkomst, in functies, taken, werkzaamheden. Het is bepaald geen sinecure, in zo’n bloeiend Babylon het individuele besef van een gemeenschappelijke specifiek militair-professionele identiteit te behouden, laat staan begrip voor waartoe dat verplicht. Menige officier acht zijn beroep een vak als ieder ander, waarmee mensen in hun onderhoud voorzien. De rest is voor hem ouderwets en achterhaald geleuter. Zul-

* J. A. A. van Doorn – Het internaat: de creatie van een corps. *Organisatie en maatschappij*. Stenfert Kroese NV, Leiden (1966)194.

ke collega's doen hun werk vaak met plezier, èn goed. Maar aan gewicht en waarde van de militair-professionele stem-in-het-kapittel hebben zij niets bij te dragen. En dat, vind ik, is jammer.

Het staat wel vast, dat defensie en zéker nucleaire wapens in Nederland tussen samenleving en militaire professie voor spanning móéten zorgen. De grote importantie van vraagstukken van veiligheid en vrede moet desondanks in beide „kam-

pen" leiden tot de bereidheid de ander met begrip èn met respect het woord te gunnen. Voor officieren stijgt in dat verband de noodzaak zich steeds op hun professie te bezinnen en zich nauwgezet en toegewijd te kwijten van professionele plichten. En voor de samenleving komt wellicht de handreiking van pas, die door een mij onbekende auteur werd opgeborg in déze spreuk: „Een verongelijkte broeder is ontoegankelijker dan een sterke stad”.

MS
150

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoerening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

**de
KONINKLIJKE
VERENIGING
TER
BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP
in**

1908

Bent u van mening dat een positieve instelling ten aanzien van uw militaire professie in brede kring zou moeten worden uitgedragen?

Meent u ook dat aan de krijgswetenschappen een veel ruimere bekendheid moet worden gegeven?

Huldigt u eveneens de opvatting dat de Nederlandse krijgsmacht een welwillender benadering ten volle verdient?

Deelt u de mening onzer leden dat immateriële baten als het mede verwezenlijken van bovenstaande doelen, samen met tastbare zaken als abonnementen op periodieke publikaties een aanvaardbare tegenwaarde vertegenwoordigen van een relatief lage contributie?

Lees dan verder!

De *Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap* is bijna 116 jaar geleden opgericht door een aantal beroepsofficieren van de marine en de landmacht met als doel „onderlinge oefening in de krijgswetenschap en meer bepaald algemene verspreiding van heldere begrippen omtrent krijgszaken”.

Het doel van de Vereniging is thans in grote lijnen nog steeds hetzelfde, namelijk door middel van inleidingen en daaropvolgende discussies de kennis van krijgswetenschappelijke onderwerpen te verdiepen en, via publikatie in het verenigingsorgaan „Mars in Cathedra” te verspreiden.

Programma's voor komende bijeenkomsten van de Vereniging worden vermeld in de publikaties „Mars in Cathedra” en „Militaire Spectator”.

De Vereniging heeft nog veel meer plannen, maar daarvoor dient over ruimere financiële middelen te kunnen worden beschikt. Met andere woorden: de Vereniging heeft meer leden nodig.

DAAROM: WORDT LID!!

Elk lid ontvangt per kwartaal het verenigingsorgaan „Mars in Cathedra”, waarin opgenomen de teksten van de gehouden inleidingen met een samenvatting van de discussies, artikelen over krijgswetenschappelijke onderwerpen en nieuws uit de Vereniging.

Leden die geen actief dienend officier van Land- of Luchtmacht zijn ontvangen bovendien het maandblad „Militaire Spectator”, Nederlands oudste tijdschrift, met de nieuwste actuele informatie over algemeen-militaire, militair-politieke, landmacht- en luchtmachtaangelegenheden.

De contributie bedraagt thans f 30,— per jaar. (Leden, woonachtig buiten Nederland, betalen f 40,— per jaar).

Het programma voor het seizoen 1980-1981 heeft inmiddels reeds drie goed bezochte bijeenkomsten gekend, en wel op 8 september 1980 over het onderwerp „Terreinwaardigheid van voertuigen”, op 17 november 1980 over „Chemische oorlogvoering” en op 19 januari jl. over „Luchtsteun aan landstrijdkrachten, direct of indirect?”

Op 16 maart a.s. wordt een volgende bijeenkomst gehouden met als onderwerp „De strijd onder water”, en op 18 mei volgt een voordracht over „De militaire gevolgen van een verstoring van de olievoorziening”.

Beide bijeenkomsten, waarvoor slechts beperkte introductie mogelijk zal zijn, worden gehouden in het Nederlands Congresgebouw te 's-Gravenhage, aanvang 20.00 uur.

Uitknippen en volledig ingevuld in open envelop, als drukwerk gefrankeerd, zenden aan:

Ledenadministratie
Kon. Ver. ter Beoefening v.d. Krijgswetenschap,
Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

AANMELDING NIEUW LID

Ondergetekende meldt zich hiermee aan als lid.

Naam en voorletters:

Straat:

Postcode en plaatsnaam:

Registratienummer: (alleen actief dienenden KL/KLu)

Militaire rang of

civiele hoedanigheid:

....., 19.....

(plaats)

(datum)

(handtekening)

GEEF MEER GESTALTE AAN UW PROFESSIE!

**VERGEET NIET DEZE
BON IN TE VULLEN,
UIT TE KNIPPEN EN
IN TE ZENDEN!**

De tumultueuze Franse Vierde Republiek (1945 - 1959)

H. Toorenvliet

publicist

Zowel het op 9 september 1944 als het op 21 november 1945 door generaal De Gaulle samengestelde kabinet waren voorlopige regeringen. Aangezien de formatie van november 1945 tevens een naoorlogse regering was, rekent men deze tot de periode van de Vierde Republiek.

De eerste naoorlogse vernieuwing van de Franse grondwet van 13 oktober 1946 legde een aanzienlijk gedeelte van de macht in handen van de Nationale Wetgevende Vergadering. De leden daarvan kozen de president van de republiek, die echter zelf de bevoegdheid miste de Nationale Wetgevende Vergadering te ontbinden.

De Vierde Republiek kende slechts twee presidenten: de bekwame gematigde socialist Vincent Auriol en de onopvallende man van het midden, de eveneens kundige René Coty. Auriol werd op 16 januari 1947 geïnstalleerd en had bij zijn aftreden op 15 januari 1954 zijn ambtsperiode van zeven jaar geheel voltooid. Coty, die na dertien (!) stemmingen op 23 december 1953 als president werd gekozen, zou zijn tijd niet volmaken aangezien hij op 8 januari 1959 aftrad.

Inderdaad hadden vele naoorlogse Franse politici hun sporen in het verzet verdiend. Aan hen was tijdens de oorlog duidelijk bewezen hoe belangrijk nationale eensgezindheid kan zijn. Maar toch zou het politieke spel ten tijde van de Vierde Republiek een opvallende gelijkenis vertonen met dat van de Derde Republiek.

Stellig deden de leden van de talloze regeringen, die elkaar in een veel te snel tempo zouden opvolgen, hun uiterste best de in de oorlog zo zwaar getroffen economie weer op peil te brengen. Van vrijwel iedere premier, van welke politieke richting hij dan ook mocht zijn, kregen het herstel van de economie en de uitbreiding van de industrialisatie absolute voorrang.

Nog tijdens de periode van de Vierde Republiek zou ondanks de politieke onenigheid het Franse streven naar een economische toppositie met succes worden bekroond. De machthebbers van de Vijfde Republiek behoefden deze politiek slechts

over te nemen, te consolideren en zo nodig nog uit te breiden; een uitgangspositie die zij voortreffelijk zouden benutten.

De binnenlandse politiek

Van augustus 1944 tot in 1958 werden in Parijs hoofdzakelijk meerderheidskabinetten gevormd. In theorie konden deze derhalve op voldoende steun van de volksvertegenwoordiging rekenen, maar de praktijk pakte wel anders uit. Vrijwel alle belangrijke meningsverschillen deden het zo typisch Franse individualisme weer opleven. Dat resulteerde meestal in de val van de regering, gevolgd door de formatie van een nieuwe équipe. De leden van de overigens zeer sterke Franse communistische partij namen na 1947 niet meer aan de regeringen deel, waardoor zij in feite werden geïsoleerd.

Evenals talrijke politici uit het midden en van gematigd rechts, maakten de socialisten wel deel uit van de meeste combinaties. Alleen in de jaren van 1950 tot 1954 lieten zij verstek gaan, aangezien zij tegen de toen gangbare loonpolitiek waren.

Bijna alle politieke groeperingen gingen echter mank aan het euvel, veel te zwaar te tillen aan de stringente handhaving van de, bij de Grondwet van 1946 ingestelde, Franse Unie. Inderdaad was deze visie te sterk op vooroorlogse ideeën geënt. En deze zienswijze sleepte een onaangenaam gevolg mee, want daardoor kon de grootse opzet van de economische opbouw niet de bewondering oogsten, die deze stellig wel verdiende. Terwijl vriend en vijand zich vergaapten aan het Duitse „Wirtschaftswunder“ — dat zonder de Amerikaanse hulp nooit had kunnen worden gerealiseerd — werd het naoorlogse Parijs internationaal op overdreven wijze beschouwd als de broedplaats bij uitstek voor koloniale oorlogen.

Toegegeven, de instandhouding van het vooroorlogse Franse wereldrijk was een onhaalbare kaart geworden. Vanzelfsprekend had voor Parijs de tijd evenmin stilgestaan en geleidelijk zou ook het

Frans imperium uiteenvallen. De meest intense en zelfs grootscheepse militaire inspanningen en acties zouden dat niet meer kunnen voorkomen. Hoe de Gallische haan ook van zich afbeet, veel glorie was er niet meer te behalen. Integendeel zelfs, overal leverde het einde hetzelfde resultaat op: de nederlaag, gevolgd door het verdwijnen van de Fransen uit het betrokken gebied. En zo verwierven landen als Indo-China en Algerije en – zij het in mindere mate – eveneens Marokko en Tunesië pas na enorme Franse aderlatingen hun onafhankelijkheid.

De buitenlandse politiek

Tijdens de oorlog was, zowel voor de machthebbers in Vichy als voor de vrije Fransen in Londen, de overlevingskans van het imperium het belangrijkste leidmotief geweest bij het uitstippelen van de lijnen voor hun buitenlandse beleid. Derhalve was het niet onlogisch dat de naoorlogse Franse regeerders deze lijn doortrokken. Op zijn zachtst uitgedrukt bracht deze zienswijze inderdaad een serie kolossale ontgoochelingen teweeg. Maar tevens zorgde zij voor één enorm voordeel: aangezien Frankrijk als – zij het dan een uiterst zwakke – partner mocht deelnemen aan het concert van de toch zo kleine groep van grote mogendheden, wisten de bij de buitenlandse politiek betrokken Franse politici het vermogen te bewaren ook hun eigen acties in het brede verband van het totale wereldgebeuren te blijven zien. Dat verklaart ook dat de Israëli's in hun streven naar onafhankelijkheid Frankrijk bereid vonden als de grote promotor voor hun zaak op te treden. De Frans-Israëliëse samenwerking zou zeer hecht worden, doch daarover later meer.

Frankrijk stelde alles in het werk, op ieder daarvoor in aanmerking komend gebied met de Westerse mogendheden nauwe banden aan te halen. In Duinkerken – de symboliek voor de keuze van deze stad zal niemand ontgaan – werd op 4 maart 1947 het Brits-Franse verdrag tot wederzijdse bijstand gesloten. Dit defensieve verbond werd in maart 1948 uitgebreid met de Beneluxlanden; het nieuwe verdrag, Westerse Unie genaamd, werd aangegaan voor vijftig jaar.

Bij de oprichting van de Noordatlantische Verdragsorganisatie op 4 april 1949 behoorde Frankrijk tot de partners van het eerste uur, evenals de Verenigde Staten, Engeland, Canada, Noorwegen, Denemarken, IJsland, Portugal, Italië en de Beneluxlanden.

Aanvankelijk werden vooral van Franse zijde tal-

rijke bezwaren aangevoerd tegen de Duitse herbe wapening, maar ondanks zijn verzet kon Frankrijk deze ontwikkeling niet tegenhouden. De verdragen van Parijs (19-23 oktober 1954) leverden onder meer op de volledige erkenning van de soevereiniteit van de Bondsrepubliek en de toetreding van de Bondsrepubliek en Italië als leden van de Westerse Unie (die tegelijkertijd in Westeuropese Unie werd omgedoopt); en bovendien kwam nu de aanwezigheid van de Amerikaanse, Engelse en Franse bezettingstroepen in de Bondsrepubliek op wettige basis te berusten. Vanzelfsprekend was het daarna nog slechts een kwestie van tijd eer de Bondsrepubliek ook als lid van de NAVO zou worden geaccepteerd. In 1955 was het zo ver.

Verder werd de Franse politiek inderdaad hoofdzakelijk beheerst door de gebeurtenissen in de overzeese gebiedsdelen. Vooral de Algerijns-Franse Oorlog – waarin de controversen nog werd verscherpt doordat de Frans-Israëliëse betrekkingen in de Islamitische Maghreb veel ergernis deden groeien – zou het einde van de Vierde Republiek bespoedigen. Aangezien het krampachtige Franse vastklampen aan Indo-China al in 1940 manifest was geworden, dient eerst dat drama te worden besproken.

Het verlies van Cambodja, Laos en Vietnam

Nuchter bezien was het Vichybewind in Frans Indo-China onder leiding van admiraal Decoux zeker niet slecht te noemen geweest. Hij heeft het beslist niet gemakkelijk gehad, want de problemen waren groot en ingewikkeld. Het begon al op 20 juni 1940, toen de Fransen in Saigon werden geconfronteerd met de Japanse eisen die uiteindelijk leidden tot het akkoord van Tokio (29 augustus 1940); met veel moeite slaagden de Franse onderhandelaars erin de bepalingen van die overeenkomst nog een enigszins draaglijk aanzien te doen geven. Hoe beperkt de Japanse penetratie in het begin ook was, toch leed het Franse gezag een geducht gezichtsverlies. Kort daarna diende de Siamese agressie zich aan en in oktober was een minioorlog aan de gang, die de Fransen voor grote militaire problemen plaatste. In Indo-China beschikten zij na de mobilisatie van juni 1940 over een troepenmacht van 90.000 man. De landstrijdkrachten, voor het grootste gedeelte uit koloniale troepen samengesteld, waren onvoldoende bewapend en uitgerust; het Vijfde Regiment van het Vreemdelingenlegioen vormde de voortreffelijke maar veel te kleine kern. De summiere lucht-

macht bestond uit vijftien Morane-jagers, enkele verkenners van het (eenmotorige) type Potez-25, vier langzame Bréguet- en enkele Potez 540-bommenwerpers. De marine telde een zware en een lichte kruiser, een onderzeeboot en vier verouderde kanonneerboten.

De Fransen hadden nog gepoogd van de Engelsen toestemming te verkrijgen uit Djiboeti Senegalese eenheden naar Indo-China te mogen overbrengen; dat verzoek werd echter niet ingewilligd. Toch stuitten de Siamezen op reguliere en soms felle tegenstand, maar het ontbrak de Fransen aan kracht om een beslissing te kunnen afdwingen. Met het bevechten van de overwinning in de zeeslag bij Kok-Tsjang behaalden de Fransen op 17 januari 1941 wél een maritiem succes.

De hele situatie, met inbegrip van deze overigens onbelangrijke zege, beviel de Japanners allerminst. Zij noopten daarom beide partijen de strijd te staken en dwongen vervolgens Saigon de in Tokio opgestelde vredesvoorwaarden aan te nemen. De Siamezen kregen hun begeerde gebiedsuitbreidingen bij de „vrede” van Tokio, die op 19 mei 1941 werd getekend.

In 1941 zag tevens de nationalistische onafhankelijkheidsbeweging Vietminh het levenslicht; van 29 oktober af werd deze communistisch georiënteerde beweging door Ho Tsjji-Minh geleid.

Hoewel uiterst moeizaam slaagde het Franse bewind erin zich onder de Japanse bezetting tot in maart 1945 te handhaven. In januari van dat jaar was de Franse militaire leiding al begonnen plannen te ontwikkelen voor het elimineren van de Viet-Minhstrijdkrachten met een grootscheeps offensief dat op 12 maart zou worden ingezet. Maar daarvan kwam niets terecht: op 9 maart maakten de Japanners met militair geweld een einde aan het Franse bewind. De alerte Ho Tsjji-Minh rook onmiddellijk zijn kans; reeds op 10 maart verklaarde hij dat de Japanners de vijanden bij uitstek waren van zijn revolutionaire beweging. Die weloverwogen standpuntbepaling legde ongetwijfeld een belangrijk fundament voor de latere onafhankelijkheid van Vietnam.

Ondanks de gevolgen van de ook in deze contreien hersende hongersnood tijdens de winter van 1944/45 zagen de, onder aanvoering van de guerrillaleider Giap staande, Viet-minhtroepen de kans schoon in het voorjaar verder in zuidelijke richting door te stoten; in juni 1945 hergroepeerden zij zich op bekwame wijze. Na de Japanse capitulatie van 12 augustus 1945 bedacht Ho Tsjji-Minh zich niet lang en kondigde de onafhankelijkheid van de republiek Vietminh af (2 septem-

ber). Parijs weigerde de nieuwe situatie te aanvaarden en begon met het vervoer overzee van een aanzienlijke militaire macht.

Hoewel de Franse landingen gemakkelijk verliepen, werden alras wel enkele zaken duidelijk: ten eerste, dat de onafhankelijkheidsbeweging op serieuze leest was geschoeid en ten tweede, dat vooral in de noordelijke gebieden op grote tegenstand moest worden gerekend. In het zuidelijk gelegen Saigon koesterden aanvankelijk de Fransen nog enkele illusies, zij meenden het daar weer voor het zeggen te hebben. Deze gedachtengang zou echter geen lang leven zijn beschoren.

De Franse regering benoemde de tactvolle admiraal Thierry d'Argenlieu tot Hoge Commissaris, maar na een hoopgevend begin liepen zijn pogingen – evenals later die van anderen – stuk op de onbuigzaamheid van Ho Tsjji-Minh en de zijnen die niets anders wilden dan de volledige onafhankelijkheid. Toch begrepen de Fransen dat er niet alleen moest worden gepraat maar ook echt onderhandeld; daarover was geen verschil van mening tussen Thierry d'Argenlieu en generaal Leclerc die sinds 1945 opperbevelhebber was van de Franse troepen in Indo-China en dat zou blijven tot in juni 1946; hij had inmiddels al gezorgd voor redelijke betrekkingen met generaal Giap en diens staf.

Na vrijwel uitzichtloze onderhandelingen kwam toch een overeenkomst tot stand: het Akkoord van Hanoi van 9 maart 1946. Uit opportunistische overwegingen aanvaardde Ho Tsjji-Minh de tijdelijke vervanging door Franse troepen van Tsjang Kai-Sjeks Chinese formaties, die voor de verslagen Japanners in de plaats waren gekomen.

De wederzijdse interpretaties van het akkoord verschilden echter nogal. Uiteindelijk toonde Ho Tsjji-Minh zich bereid in Frankrijk, dus in het hol van de leeuw, de onderhandelingen voort te zetten. Begeleid door generaal Salan vloog hij daarheen en arriveerde op 30 mei 1946 in het conferentieoord Biarritz. Maar ook daar, met premier Bidault aan het hoofd van de Franse delegatie, bleven de door velen oprecht gewenste resultaten uit. Na het mislukken van de besprekingen nam „l'oncle Hô” het aanbod aan, met een Frans oorlogsschip thuis te varen; op 19 september zette hij weer voet aan wal op Vietnamese bodem. De Fransen gingen er enigszins prat op dat zij de gewenste onafhankelijkheid tijdelijk op een zijspoor hadden gerangeerd. Dat hadden zij beter niet kunnen doen, want eer zij het goed en wel be-seften, waren zij verwickeld in een uitputtende, uitzichtloze guerrilla.

Pas jaren later, namelijk op 30 december 1949 werden Cambodja, Laos en Vietnam als onafhankelijke staten officieel in de Franse Unie opgenomen. Internationaal werd deze „mosterd na de maaltijd” gekenmerkt als een Franse wanhoopsdaad. De Viet-Minhregering in Hanoi werd in 1950 zowel door de Sovjet-Unie als door de Volksrepubliek China erkend.

Hoewel de Fransen ook elders op militair verzet stuitten, leden zij in het noorden hun eerste echt gevoelige nederlagen. De val van Lang Son en van het uiterst noordelijk gelegen Cao Bang waren voor Parijs een duidelijk teken aan de wand, maar de meeste leden van de legertop en van de burgerlijke bewindslieden lieten één wensdroom niet vallen: het scheppen van de unieke militaire situatie, die de Franse strijdkrachten de eindoverwinning zou opleveren.

In verband met de planning voor de komende operaties deed de toenmalige Franse opperbevelhebber generaal Navarre op 3 december 1953 aan zijn ondercommandanten strikt geheime instructies toekomen. Deze hielden onder meer in, dat eventueel Laïchau nog kon worden prijsgegeven, maar dat het zuidelijker gelegen Dien Bien Phoe zelfs ten koste van de zwaarste offers in Franse handen moest blijven. De Fransen beschouwden Dien Bien Phoe als het belangrijkste strategische bolwerk voor midden- en noord-Indo-China; bij de opbouw van die positie waren ook kosten noch moeiten gespaard om er een onneembare vesting van te maken. De grillige vorm van de stelling besloeg ongeveer 7 bij 14 km, waarop acht verschillende doch wel onderling samenhangende steunpunten waren gesitueerd. De Franse strategie ging echter ten onrechte uit van de veronderstelling dat de Viet-Minh niet in staat zou zijn een voldoende sterke aanvalsmacht ter plaatse te concentreren. Daarenboven werd de vijandelijke transportcapaciteit schromelijk onderschat. De Fransen namen aan dat Giap nooit meer dan twee divisies tegen Dien Bien Phoe zou kunnen inzetten en dat hij voor zijn aanvoeren niet zou kunnen beschikken over meer dan 20.000 dragers. Niet alleen Navarre en zijn luchtmachtgeneraal Lauzin huldigden dat standpunt, zelfs de toenmalige chef van de generale staf generaal Ely, die ter plaatse poolshoogte had genomen, deelde hun opvattingen. Tijdens een routinebezoek in januari 1954 bracht Navarre, die door voorgevoelens werd geplaagd, in aanwezigheid van de Franse premier Laniel en generaal Ely toch enkele bedenkingen te berde, maar met typisch Franse nonchalance werden die in Parijs van tafel geveegd.

Laïchau kon inderdaad niet worden gehouden. Pas na de val van deze stad verkregen de Fransen een iets zuiverder beeld van de werkelijke situatie. Toch durfden zij de te verwachten aanvallen met zelfvertrouwen tegemoet te zien. Hun mentaal sterke troepen waren uitstekend toegerust en zelfs was op 30 november 1953 de verdediging van Dien Bien Phoe versterkt met drie bataljons parachutisten, door de Fransen terecht als elitetroepen aangemerkt. Zowel voor hun grondacties als voor hun aanvoer konden de Fransen op voldoende luchtsteun rekenen. Een zestigtal vliegtuigen zou steeds inzetbaar blijken; zij waren grotendeels van Amerikaanse makelij, en werden gevlogen door ervaren Franse piloten.

Al direct op de eerste dag van de grote aanval, 13 maart 1954, gaven Giaps troepen een demonstratie van hun kracht en aanvalsdrijf. Een van de acht steunpunten werd gewoonweg onder de voet gelopen en daarmee was de eerste deuk geslagen in de rondomverdediging. Generaal Navarre reageerde prompt: reeds op 16 maart arriveerden opnieuw drie bataljons parachutisten, per vliegtuig aangevoerd om de door kolonel De la Croix de Castries gecommandeerde verdediging te versterken. De Castries, die kort nadien tot generaal werd bevorderd, voerde het verdedigende gevecht op kundige en vastberaden wijze, maar tegen het elan van de Viet-Minh bleek geen kruid gewassen. Hoewel op 4 april andermaal twee bataljons parachutisten de verdediging kwamen versterken, was het getij al niet meer te keren. Eerst nu bleek hoe foutief de Franse schattingen waren geweest: de verdedigers werden door vier complete divisies onder druk gezet en Giaps troepen werden door 80.000 (!) transportkoelies van munitie, proviand en vervangingsmateriaal voorzien. Het summiere bezit van een paar dozijn verouderde Franse en Japanse vrachtauto's speelde geen rol; vrijwel alles werd aangevoerd op fietsen met zijspan, en bij gebrek aan fietsen ging het te voet!

Het laatste nog overgebleven Franse steunpunt, waarin het hoofdkwartier was gevestigd, werd op 1 mei geheel omsingeld. Op 7 mei gaf Giap bevel voor de aanval, die de laatste Franse weerstand zou moeten breken. Dat gebeurde inderdaad, waarmee aan bijna 56 dagen heroïeke Franse tegenstand een einde was gekomen. Een klein Stalingrad had zich voltrokken aan de Fransen, die in totaal ruim 16.000 man aan gesneuvelden, gewonden en gevangenen hadden verloren. Onder de Franse overlevenden, die als krijgsgevangenen werden afgevoerd, bevonden zich onder meer ge-

neraal De Castries, twaalf kolonels, ruim 250 andere officieren en ongeveer 1000 onderofficieren. Allen kregen een behoorlijke behandeling en ze werden later niet langer dan noodzakelijk vastgehouden.

Juist omdat Dien Bien Phoe als een onneembare vestiging was opgehemeld, werden nog tijdens de belegering daarvan velen in Parijs wakker geschud; verdere Franse militaire interventie in Indo-China was volkomen zinloos geworden. De slechte afloop, het bewijs voor het falen van de door de Fransen gevoerde strategie, was de voornaamste oorzaak van de val van de regering Laniel.

Op 20 juni 1954 werd Pierre Mendès-France de nieuwe regeringsleider. Zijn regering startte met een urgentieprogramma waarvan vrede in Indo-China een van de voornaamste onderdelen was. Al van 26 april af werd in Genève een internationale conferentie gehouden om oplossingen te vinden voor de vraagstukken in het Verre Oosten. Na 20 juni werkten de Franse afgevaardigden overeenkomstig de instructies van hun nieuwe premier naarstig mee om inderdaad die vrede te bewerkstelligen. Op 21 juli 1954 werd het Akkoord van Genève ondertekend. Aan de invloed van de Fransen in Indo-China, waar zij sinds 1884 de scepter hadden gezwaaid, was voorgoed een einde gekomen. Aangezien Vietnam in twee staten werd gesplitst werd Indo-China opgedeeld niet in drie maar in vier onafhankelijke staten, Cambodja, Laos, Noord-Vietnam en Zuid-Vietnam. In de noordelijke hoofdstad Hanoi waren Ho Tsjì-Minh en de zijnen de onbetwiste machthebbers.

De afgelopen oorlog had de Fransen noch het verwachte profijt noch het gewenste militaire succes opgeleverd. Alleen de Française Geneviève Galarid verwierf internationale bekendheid en bewondering: zij was tot en met 14 mei, de dag waarop de laatste gewonde werd afgevoerd, als verpleegster in de hel van Dien Bien Phoe achtergebleven en bij haar terugkomst in Parijs op 1 juni wachtte haar een grootse ontvangst. Ook zij verdween echter snel uit het nieuws, want Frankrijk kampte alweer met andere zorgen: vrijwel permanent verzet en opstand in Marokko en Tunesië, en ook in Algerije was het zeer onrustig. Toen dan ook kort daarna Algerije eveneens in opstand kwam, stond de gehele Maghreb in brand.

De Maghreb

De Franse belangstelling voor dit gebied dateert

al van oudsher. In de tweede helft van de 16e eeuw trachtten de Fransen door het aanknopen van betrekkingen hun handelsbelangen veilig te stellen. Deze pogingen werden met succes bekroond, want zij kregen vergunning tot het vestigen van consulaten in Algiers en in Tunis in respectievelijk 1564 en 1577. Het aanknopen van betrekkingen met het Marokkaanse sultanaat kostte aanzienlijk meer moeite. Na eerst in de periode van 1619 tot 1630 vier maritieme expedities te hebben aangevoerd, voornamelijk gericht op het afdwingen van de vrijlating van Franse slaven, was het Isaac de Razilly, die voor de betrekkingen met Marokko baanbrekend werk verrichtte. Deze De Razilly sloot in 1631 met de sultan het verdrag van Salé, waarbij de Fransen toestemming kregen tot het openen van een beperkt aantal consulaten, die in feite een zekere waarborg betekenden voor de Franse handelsbelangen; verder werd overeengekomen dat een aanzienlijk aantal Franse gevangenen in vrijheid zou worden gesteld.

Men denke niet dat de Fransen als enigen hun tijd ver vooruit waren, want de Spanjaarden, wie men een historisch inzicht zeker niet kan ontzeggen, waren zelfs veel eerder al in staat geweest op de Noordafrikaanse kust twee belangrijke steunpunten te veroveren: Melilla al in 1497 en Ceuta enkele jaren later. Door het bezit van deze vuistpanden meenden de Spanjaarden te beschikken over de mogelijkheid een eventuele hernieuwde Moorse agressie tegen het Iberische Schiereiland in de kiem te smoren. Overigens zijn Ceuta en Melilla nog steeds in Spaans bezit, en het Spaanse karakter van beide enclaves wordt zelfs door de machthebbers in Rabat erkend.

Zoals alle betrekkingen met de landen van de Maghreb gaven ook de Franse door de jaren heen vele ups en downs te zien. En het waren niet alleen de Britten en de Hollanders, die de noodzaak inzagen van tijd tot tijd het zeeroversnest Algiers afdoende te tuchtigen. De verhouding van Frankrijk met Algerije, Tunesië en Marokko zou evenwel in de periode van 1830 tot 1912 op een geheel andere basis worden geplaatst. De Franse verovering van Algerije begon in 1830; eerst na vele en uiterst bloedige botsingen was de pacificatie van het land omstreeks 1847 geheel voltooid. Op 14 november 1848 werd in Parijs Algerije tot een integreerend deel van Frankrijk verklaard. Ruim een eeuw later zou deze verklaring een van de hoofdoorzaken zijn voor het ontstaan van de langdurige Frans-Algerijnse Oorlog.

Wat de Franse invloed in Tunesië betreft, deze was al voor 1870 tamelijk groot. Door Franse fi-

nanciële manipulaties kwam daarna het land in een zodanige positie dat het zijn aangegeven internationale verplichtingen niet meer kon nakomen. Noodgedwongen bekrachtigde de Bey op 12 mei 1881 het Franse protectoraatsverdrag met zijn handtekening. Tunesië legde echter het hoofd niet zomaar in de schoot. Ook hier waren bloedige opstanden aan de orde van de dag en ook hier werden deze met harde hand neergeslagen. Van werkelijke pacificatie kon pas tegen het einde van 1882 worden gesproken.

Marokko was al geruime tijd, maar sinds 1880 in het bijzonder, een internationale twistappel geweest. Na het sluiten van het Frans-Duitse Verdrag van Berlijn, op 4 november 1911, kregen de Fransen — in ruil voor enkele economische concessies in Marokko en voorts het doen van gebiedsafstand ten gunste van Duitsland in Kameroen — eindelijk de vrije hand in Marokko. Op zijn beurt ondertekende sultan Moelei Hafid op 30 maart 1912 een protectoraatsverdrag met Frankrijk. Door het verdrag van 27 november 1912, waarbij Frankrijk en Spanje de reeds in 1904 in het geheim afgesproken grenzen van hun zones nu precies afbakenden, werd tevens de havenplaats Tanger geïnternationaliseerd.

Marokko gaf zich echter evenmin zo gewonnen. Afgezien van enkele perioden van bedrieglijke rust was er telkens sprake van opstanden die, zoals gewoonlijk, meedogenloos door de Fransen werden neergeslagen. De Spanjaarden waren in de Rif al van 1909 af in een slepende koloniale oorlog verwickeld. Pas na de capitulatie van Abd-el-Krim voor de Fransen, op 26 mei 1926, kon ook Marokko als gepacificeerd gebied worden beschouwd.

Al in de 19e eeuw had Frankrijk de emigratie — eerst naar Algerije en later ook naar Tunesië — krachtig bevorderd. Na 1912 werd deze politiek ook op Marokko gericht. Vanzelfsprekend ontdekte de Franse emigratie naar Marokko door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog aanzienlijke stagnatie, en als gevolg daarvan zouden later de meeste echte „colons” zich eerder in Algerije en Tunesië bevinden dan in Marokko. De slotfase van de strijd tussen de Franse troepen en de steeds beter bewapende fellagas zou in Algerije worden uitgevochten. Marokko verkreeg zijn onafhankelijkheid zeer kort voordat deze aan Tunesië toeviel, werd, en pas jaren daarna zou Algerije zijn vrijheid verwerven. Derhalve zal die ontwikkeling in deze volgorde hierna worden behandeld.

Marokko

Evenals overal elders in het uitgestrekte Franse imperium had ook in Marokko de verpletterende nederlaag van het moederland in juni 1940 voor grote opschudding gezorgd. Politiek gezien bleef in het tijdsbestek van 1940 tot in 1943 de toestand in Marokko stellig rustig. Daarbij mag niet uit het oog worden verloren dat de Fransen aldaar over de sterkste strijdkrachten van geheel Noord-Afrika beschikten. Inderdaad een factor, die bevorderlijk was voor de orde en rust. De Marokkanen wachtten kalm af en achtten in 1943 de tijd rijp om hun vrijheidsverlangen meer in de openbaarheid te brengen. Zij voelden zich daarbij geruggesteund door de Amerikanen op de achtergrond. Washington had zowel de Franse als de Marokkaanse machthebbers duidelijk te kennen gegeven dat de Amerikaanse regering in de komende na-oorlogse periode het tot stand komen van een onafhankelijk en democratisch Marokko uiterst gewenst achtte. Politieke partijen werden opgericht; de grootste was de Partij van de Onafhankelijkheid „Istiqlal”; de Democratische Partij van de Onafhankelijkheid „PDI” fungeerde als goede tweede. De fel monarchistische Istiqlal was aantrekkelijk voor de kleine man, aangezien het partijprogramma vele lotsverbeteringen voor de leden van de grootste bevolkingsgroep aankondigde. De gematigd monarchistische PDI voerde een typisch liberaal programma.

Ongetwijfeld was sultan Sidi Mohammed (Mohammed V), die zich uiteraard boven de partijen opstelde, de onbetwiste leider van het onafhankelijkheidsstreven. In 1928 was hij met Franse steun aan de macht gekomen. Hij was integer, intelligent, zelfs uiterst slim, en beslist niet anti-Frans; hij stelde zich bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog zonder enig voorbehoud pal achter Frankrijk en vermeed tijdens deze oorlog misbruik te maken van de netelige positie van het moederland. Na de oorlog kon hij rekenen op de steun van de absolute meerderheid van zijn onderdanen. Slechts een minderheid van de bovenlaag kwam tegen hem in verzet; enkele pasja's, caïds en andere machthebbers klampten zich vast aan de Fransen aan wie zij hun macht dankten. Later zouden de Fransen nog leden van deze groepering trachten uit te spelen, een poging die jammerlijk zou mislukken.

Het was nauwelijks verbazingwekkend dat Parijs na de oorlog de macht in de overzeese gebiedsdelen dikwijls in handen legde van prominente militairen, die over een jarenlange koloniale ervaring

beschikten. Zo werd in Marokko op 14 mei 1947 generaal Juin tot resident-generaal benoemd; in 1948 werd diens macht nog uitgebreid, toen hij tevens tot opperbevelhebber over alle Franse strijdkrachten in Noord-Afrika werd aangesteld.

Behalve de fraaie maar holle frasen, die van Franse kant met de regelmaat van een klok ten aanzien van de Marokkaanse toekomst waren te beluisteren, maakte Parijs in 1947 toch een welwillend gebaar: de verbanning van Abd-el-Krim, de roemrijke aanvoerder van de Rifkabylen, werd na een verblijf van 21 jaar op Réunion beëindigd.

Ondanks alles was het evenmin voor Juin weggelegd alsnog het tij te doen keren. Hij werd vervangen door generaal Guillaume, die op 28 augustus 1951 aan zijn taak begon. Ook deze huldigde het devies verdeel-en-heers, en derhalve onderhield hij vooral uitstekende betrekkingen met de Fransgezinde groep van prominenten. Een van de invloedrijkste Franse pionnen was El Glaoui, pasja van Marrakesj, die over enorme rijkdommen maar bitter weinig karakter beschikte. Openlijk viel El Glaoui de sultan af en beschuldigde hem van modernisme, dat met de leer van de Islam in strijd zou zijn.

Een van de toegewijdste aanhangers van de sultan was Si Bekkaï, de militante pasja van Séfrou. Hij had als ritmeester onder de tricolore gediend en zich in mei en juni 1940 met zijn eskadron in de strijd tegen de Duitsers op roemvolle wijze onderscheiden. Vanwege zware verwondingen werd een van zijn benen geamputeerd. De veelvuldig gedecoreerde ex-Franse officier en oorlogsinvalide Si Bekkaï was in feite onaantastbaar, maar naar zijn goede raadgevingen zou voorlopig niet worden geluisterd. De Franse voorkeur ging jammer genoeg uit naar El Glaoui en zijn aanhangers, al werden de door hen verstrekte adviezen die regelmatig in Parijs binnenkwamen meestal in de wind geslagen. Toen echter de pasja van Marrakesj de suggestie deed eventueel Sidi Mohammed af te zetten, gaf dat toch stof tot denken. Iedereen in Parijs wist heel goed dat nergens, en in Marokko in het bijzonder niet, de klok ooit nog kon worden teruggezet. Het zou inderdaad van grote kortzichtigheid getuigen, indien de regering zou proberen om dan maar de klok tot stilstand te brengen. Maar Joseph Laniel, die na diens val René Mayer op 26 juni 1953 als premier was opgevolgd, drukte tijdens de kabinetszitting van 19 augustus ondanks vele waarschuwingen zijn wil door: Sidi Mohammed zou niet alleen worden afgezet, hij zou ook nog worden verbannen. De Fransen lieten er geen gras over groeien, want al op 20 augustus

werd het regeringsbesluit uitgevoerd. De Franse marionet Moelei Arafa zou de nieuwe sultan worden, een sultan zonder karakter, zonder gezag en zelfs zonder enige invloed. Het duurde niet lang eer in Frankrijk velen beseften — Sidi Mohammed was nog onderweg naar zijn verbanningsoord Madagascar — dat de uitvoering van het besluit van de regering Laniel een van de grootste na-oorlogse politieke blunders was geweest.

Voor de Marokkanen werd 20 augustus 1953 niet alleen een dag van nationale rouw doch tevens een van verzet en opstand. Inderdaad vloeide er in Marokko veel bloed. Op de van hen bekende harde wijze wisten de Fransen met de opstanden wel raad; maar tegenover de talrijke aanslagen, die vele Franse burgers en militairen het leven kostten, stonden zij vrijwel machteloos. Langzamerhand won de idee veld, dat de terugkeer van sultan Sidi Mohammed wel eens dé oplossing zou kunnen zijn voor heel het Marokkoprobleem. Ook de Franse premier Edgar Faure — sinds februari 1955 de opvolger van Mendès-France — voelde veel voor de terugkeer van Sidi Mohammed. Uit Rabat ageerde de gematigde grootvizier Al-Mokri eveneens in deze richting, terwijl de ridder zonder vrees en blaam Si Bekkaï zowel in Marokko als in Frankrijk bij elke passende gelegenheid een lans brak voor zijn vorst.

Faure speelde met de gedachte aan een Frans-Marokkaanse topconferentie en als eerste geste verving hij de resident-generaal Gilbert Grandval — in Rabat had na Guillaume ook nog Francis Lacoste deze functie vervuld — door de met beide benen op de grond staande generaal Boyer de la Tour. Deze laatste aanvaardde zijn functie op 30 augustus 1955. De Marokkaanse aangelegenheid was inderdaad in een stroomversnelling terechtgekomen, aangezien de nationale rouwdag van 20 augustus 1953 zoveel geweld had ontketend dat de Fransen het hoofd verloren.

Begin september 1955 deed Faure een nog betere greep: hij zond generaal Catroux, de diplomaat bij uitstek, naar Madagascar om ter plaatse als zijn persoonlijke afgezant te proberen bij Sidi Mohammed opnieuw het ijs voor de Fransen te breken. Als gewoonlijk zou Catroux het succes boeken waarop zijn opdrachtgevers speculeerden.

De fase van het over en weer uitwisselen van hoffelijke brieven werd medio september al gevolgd door de fase van even hoffelijke persoonlijke contacten. Catroux kweet zich voorbeeldig van zijn taak en Sidi Mohammed wist zich verzekerd van de overwinning...

Inmiddels had in Marokko Boyer de la Tour zijn opdracht, de namaaksultan te doen verdwijnen, eveneens tot in de perfectie uitgevoerd. Het verkrijgen van de handtekening van Moelei Arafa onder het document van afstand kostte in het geheel geen moeite. Einde september verliet Arafa geruisloos zijn paleis om op 1 oktober met even stille trom een bescheiden villa in Tanger te betrekken. Op 25 oktober verraste El Glaoui vriend en vijand met een verklaring, die een complete volte face betekende.

Na zijn aankomst op 31 oktober 1955 op de luchthaven van Nice betrad Sidi Mohammed de Franse bodem met een groot gevoel van veiligheid. Tot nu toe was alles precies verlopen zoals hij het bij het begin van zijn ballingschap had voorspeld. Mohammed V hoefde zijn werk alleen nog maar af te ronden. Zijn verhuizing naar een klein doch fraai paleis in Saint-Germain was de volgende stap. Vele eenvoudige, in Frankrijk wonende en werkende, Marokkanen betuigden hem hun oprechte trouw en hun dankbaarheid; bij de aanhankelijkheidsbetuigingen van leden van de bovenlaag toonde de sultan wel een zekere terughoudendheid. In de stoet van deze caïds en pasja's bevond zich ook El Glaoui om in het bijzijn van vele landgenoten en Fransen nogmaals van zijn misstappen te gewagen. Sidi Mohammed verloor zijn kalmte niet en kon het zelfs opbrengen deze onwaardige enkele bemoedigende woorden toe te voegen. Deze komedie bracht wel iets anders aan het licht: in Marokko zou niet alleen een einde worden gemaakt aan de Franse overheersing maar ook aan die van de eigen lokale machthebbers, die het volk meer hadden uitgebuit dan de Fransen ooit hadden gedaan. Kroonprins Hassan — sinds maart 1961 regeert hij als koning Hassan II over Marokko — die steeds zijn vader terzijde had gestaan, formuleerde dat in een korte verklaring nog eens vlijmscherp: hij gaf te kennen dat de Marokkanen niet alleen de vrijheid zouden verkrijgen, maar tevens een regering die de belangen van de kleine luiden oprecht zou behartigen en beschermen. Het feodale tijdperk was definitief voorbij.

Nadat de leden van de Nationale Vergadering zich in grote meerderheid hadden geschaard achter de regeringsplannen ten aanzien van Marokko, was dat land op 8 oktober 1955 officieus onafhankelijk geworden.

Op 16 november werd Sidi Mohammed in Rabat verwelkomd door een enorme mensenzee, die waanzinnig was van geestdrift. Alvorens een premier aan te wijzen, raadpleegde de sultan behalve

de politici tevens de leiders van de vakbond en van de Joodse minderheidsgroep. Op 6 december was de regering gevormd, met Si Bekkaï — een betere keuze was onmogelijk — als regeringsleider; diens kabinet telde 21 ministers: negen leden van de Istiqlal, zes leden van de PDI en zes onafhankelijken, onder wie een Israëliet.

Sidi Mohammed en Si Bekkaï verzekerden zich uiterst diplomatiek van de medewerking van generaal Bourgund, de opperbevelhebber van de nog in Marokko aanwezige Franse strijdkrachten. Kroonprins Hassan zette zich in voor de bevrijding van alle politieke gevangenen.

Aangezien in Frankrijk parlementsverkiezingen plaatsvonden, diende het begin van de slotonderhandelingen met Marokko even te worden opgeschort. Nadat de nieuwe Franse premier Guy Mollet zijn regering had gevormd, kon in aanwezigheid van president Coty en sultan Mohammed V op 16 februari 1956 met de conferentie worden begonnen. Het belangrijkste was, dat men elkaar zou kunnen vinden in formuleringen die voor beide partijen aanvaardbaar waren. Na vele besprekingen was eindelijk de kogel door de kerk: het op 30 maart 1912 in Fez getekende protectoraatsverdrag bestond niet meer; met ingang van 3 maart 1956 werd Marokko officieel weer een onafhankelijke en soevereine mogendheid. Wel hadden de Marokkanen het Franse aanbod voor tijdelijke hulp bij de opbouw van hun strijdkrachten aanvaard.

Nu diende alleen nog een regeling met Spanje te worden getroffen. Op 4 april was Sidi Mohammed in Madrid, waar Si Bekkaï een en ander goed had doen voorbereiden. Spoedig legde het Spaanse staatshoofd generaal Franco zich bij de nieuwe situatie neer. Het Marokkaans-Spaanse akkoord werd op 7 april 1956 ondertekend. Nadat eerst op 10 april de zonegrens tussen de vroegere protectoraten symbolisch werd opgeheven, namen de Marokkanen op 13 juli het bewind officieel van de Spanjaarden over. Voortaan zou in Rabat uitsluitend de eigen weg worden bewandeld. De Marokkaanse regering maakte op 29 oktober een einde aan het internationale instituut van Tanger, een besluit dat nauwelijks oppositie ontmoette. Veel belangrijker was echter dat drie dagen tevoren, dus op 26 oktober 1956, door Rabat een solidariteitsverklaring ten gunste van de Algerijnse onafhankelijkheidsbeweging werd afgegeven.

Tunesië

In de Tunesische strijd voor de onafhankelijkheid

was Habib Bourguiba verreweg de markantste persoonlijkheid. Al op de middelbare school gaf de intelligente Bourguiba blijk van zijn leergierigheid, die hem prikkelde daarna in Parijs rechten, politieke wetenschappen en filosofie te gaan studeren. Als logisch gevolg van deze studies kwam hij na zijn terugkeer in Tunesië automatisch terecht in de advocatuur én in de politiek.

Aanvankelijk voelde hij zich aangetrokken tot de, in 1920 opgerichte, liberale Destour- (Constitutionele) partij. De door deze partij gevoerde propaganda kwam volgens Bourguiba veel te tam over en derhalve richtte hij op 29-jarige leeftijd in 1932 een eigen blad op, de „Action Tunésienne”. Daarin werd uit een geheel ander vaatje getapt, en dat zinde de Fransen bepaald niet: al in 1933 legde de resident-generaal Manceron het blad een verschijningsverbod op. Dat besluit had echter een totaal averechtse uitwerking, want in 1934 richtte Bourguiba de militante Neo-Destourpartij op die zich spoedig mocht verheugen in de sympathie van brede lagen van de bevolking. Ook deze gang van zaken bleek daarom voor de Fransen een steen des aanstoots, en zo werd Bourguiba op 5 april 1938 niet slechts gearresteerd maar bovendien naar Frankrijk overgebracht. De kringloop sloot zich door de weerstand, die deze gebeurtenissen in Tunesië opwekten. Op 9 april werd in de hoofdstad zo massaal gedemonstreerd dat de Fransen zich genoodzaakt voelden militair in te grijpen. Hoe zij dat aanpakten, mag nu wel als bekend worden verondersteld. Er vloeyde veel — uiteraard voornamelijk Tunesisch — bloed, maar de rust keerde terug. In Frankrijk werd Bourguiba als gevangene van hot naar haar gesleept en uiteindelijk op 12 december 1942 door de Duitsers bevrijd. Die wisten niet goed wat zij met hem moesten beginnen en stelden hem, na een kort verblijf in een van hun interneringskampen, op transport naar Italië. Daar werd hij geïnterneerd in een goed bewaakte, maar fraaie villa in de buurt van Rome.

De Italianen, die al lang voor de Tweede Wereldoorlog Tunesië op hun territoriale verlanglijst hadden staan, trachtten Bourguiba voor hun karretje te spannen, maar ondanks zijn behandeling door de Fransen, overwoog hij geen ogenblik in troebel water te gaan vissen. Het enige, waartoe hij bereid bleek, was het uitspreken van een radio-boodschap aan het Tunesische volk op 6 april 1943. Daarin maakte hij duidelijk dat het verwerven van de onafhankelijkheid een aangelegenheid van geweldig belang was. Volgens hem was het in de huidige situatie, waarin de koloniale mo-

gandheden elkaar op leven en dood bestreden, geen haalbare kaart. Bovendien wenste hij deze begeerde vrijheid uitsluitend te ontvangen uit handen van de Fransen, die in Tunesië ondanks alles nog steeds de wettige machthebbers waren. Met Latijnse luchthartigheid hadden de Italianen nagelaten de tekstinhoud van Bourguiba's rede vooraf te bestuderen. Indien zij dat wel zouden hebben gedaan, zou de uitzending zeker zijn verhinderd, want voor hen zat er geen enkel lichtpunt in. Vreemd was echter dat zij ook achteraf niet reageerden. Het was een duidelijk teken aan de wand: de meeste Italianen hadden zich al erbij neergelegd dat de slepende oorlog voor hen een verloren zaak was.

Ondanks het langzame tempo van de geallieerde opmars in Italië zag Bourguiba kans omstreeks medio 1944 naar zijn land terug te keren. Maar al te graag zouden de Fransen hem van collaboratie hebben beschuldigd; een onmogelijke opgave, want Bourguiba was politiek zonder meer brandschoon. Het Franse wantrouwen bleef echter smeulen. Onder aanvoering van generaal Mast, de resident-generaal, maakten zij hem het leven onmogelijk. Opnieuw draaide Bourguiba, op 26 maart 1945, zijn land de rug toe, nu als vluchteling. Hij vertoefde hoofdzakelijk in Egypte en zou later van Kaïro uit beginnen aan de reeks reizen naar vele Westerse landen. Alleen in de Verenigde Staten vond Bourguiba begrip voor zijn streven en acties.

Inmiddels werd in Tunesië zijn strijd voortgezet en wel onder leiding van Salah Ben-Joessef, die toen nog in het voetspoor van Bourguiba trad maar later zijn doodsvijand zou worden. Pas in september 1949 keerde Bourguiba terug. Tijdelijk lieten de Fransen hem ongemoeid, te meer omdat ten aanzien van Tunesië in Parijs even een frissere wind waaide.

Het was vooral aan het inzicht van de vooruitziende Franse minister van buitenlandse zaken Robert Schumann te danken, dat de gematigde Louis Périllier tot resident-generaal werd benoemd. Zelfs kwam een gemengde Frans-Tunesische protectoraatsregering tot stand: het kabinet Chenik met Salah Ben-Joessef als minister van justitie. Maar voorlopig trok Bourguiba zich terug in zijn ivoren toren. Behalve tot het afgeven van de simpele verklaring van de zogenaamde Frans-Tunesische eenheid op 15 december 1951, bleek Parijs niet tot verdere concessies bereid. De Tunesiërs, die het Franse spel doorzagen, toonden duidelijk hun teleurstelling. Inmiddels was het Parijse milde windvlaagje al overgewaaid, want op 18

januari 1952 werden het kabinet Chenik ontbonden, de Neo-Destourpartij verboden en Bourguiba geïnterneerd. Salah Ben-Joessef zag zijn kans schoon en week uit naar Kaïro.

Na het aan de macht komen van de regering Mendès-France koesterden Bourguiba en de zijnen weer hoop. Mendès-France besloot persoonlijk in Tunesië poolshoogte te gaan nemen. Alvorens te vertrekken liet hij echter Bourguiba naar Frankrijk overbrengen, waar deze in Amilly werd geïnterneerd. Mendès-France en zijn raadgevers kwamen op 30 juli 1954 in Tunesië aan. Tot veler verwondering bevond zich onder hen ook generaal Juin. Voor de colons was dat een vingerwijzing: de premier maakte duidelijk wat hij voor Tunesië wenste. Inderdaad de vrijheid, maar dan wel een vrijheid die was gebaseerd op orde en rust. De Tunesiërs zouden alles kunnen krijgen en wel als gevolg van nieuwe onderhandelingen, waarbij dan wel de gebruikelijke emoties naar de achtergrond dienden te verdwijnen. Voor alles maakte Mendès-France de Tunesiërs duidelijk dat hij voor hen het zelfbeschikkingsrecht rechtvaardig en bovendien zelfs zeer wenselijk achtte. Het tot stand komen van de eerste Tunesische regering op 9 augustus 1954 stuitte niet meer op moeilijkheden. Het kabinet was uitsluitend samengesteld uit leden van de Neo-Destourpartij, met Tamar Ben-Ammar als premier. Met de door beide partijen gewenste onderhandelingen werd op 14 september in Parijs begonnen. Om ongewenst gekrakeel te voorkomen had men aan beide kanten het aantal afgevaardigden tot een minimum beperkt. Uiteraard waren de Tunesische afgevaardigden trouwe aanhangers van Bourguiba; Mongi Slim, die later als minister van buitenlandse zaken en als voorzitter van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties nog bekendheid zou krijgen, was de toonaangevende figuur.

De vrijlating van Bourguiba, die door het uitbreken van de opstand in Algerije werd vertraagd, vond pas in mei 1955 plaats. Na zijn terugkeer in Tunesië werd hij als een triomfator geëerd.

Op 3 juni 1955 verkreeg Tunesië de volledige uitoefening van de interne soevereiniteit door de ondertekening van het verdrag van Parijs. Bourguiba, die onvrijwillig lang buitenspel had gestaan, toonde zijn (voorlopige) tevredenheid met het in Parijs bereikte resultaat. Hij bleef de voorkeur eraan geven stap voor stap te vorderen, een zienswijze die Salah Ben-Joessef niet wenste te onderschrijven. Een en ander zou tot een totale breuk leiden. Na tegen het einde van 1955 uit de partij te zijn gestoten, bleek Salah Ben-Joessef in januari

1956 bij een aanslag op Bourguiba te zijn betrokken. Hij week weer naar Kaïro uit en zou in 1961 in Frankfurt gewelddadig aan zijn eind komen.

Ondanks de gespannen internationale toestand en de oorlog in Algerije bleven de Fransen en de Tunesiërs vrijwel onafgebroken onderhandelen. Door het sluiten van het zoveelste Verdrag van Parijs verwierf Tunesië op 20 maart 1956 de onafhankelijkheid en de volledige soevereiniteit. Met het aangaan van deze overeenkomst had premier Guy Mollet de door zijn collega's Mendès-France en Faure begonnen historische taak afgerond.

Habib Bourguiba werd premier van de eerste, en nu geheel zelfstandige, Tunesische regering. Mohammed Pasja, de Bey van Tunis die door alle machthebbers en alle bezetters steeds als een marionet was beschouwd, zou nog een korte tijd staatshoofd blijven. Na verschillende strubbelingen schafte het Tunesische parlement op 25 juli 1957 de monarchie af en stelde de republikeinse staatsvorm in. Bourguiba werd president en kreeg daardoor nog meer de vrije hand bij de uitvoering van zijn hervormingsplannen op velerlei gebied. Evenals Marokko voerde Tunesië een uitgesproken pro-Algerijnse buitenlandse politiek. Deze gedraglijn zou de Tunesiërs nog vele moeilijkheden bezorgen, te meer omdat zij de Franse economische steun nog niet konden ontberen.

Algerije (I)

De Amerikaanse aanwezigheid in Noord-Afrika was ook voor de Algerijnen aanleiding, uiting te geven aan hun drang naar onafhankelijkheid. Medio februari 1943 richtte Ferhat Abbas zich mede namens vele anderen met een manifest inzake deze begeerde vrijheid tot het Franse bestuur. Op generaal Giraud, die toen tevens aan het hoofd van het burgerlijke gezag in Algerije stond, maakte deze actie slechts weinig indruk.

Ferhat Abbas werd gevangen gezet en nadat de eerste opwinding enigszins was geluwd weer in vrijheid gesteld. De in december 1943 door generaal De Gaulle aangekondigde hervormingen werden prompt door Ferhat Abbas als totaal onvoldoende van de hand gewezen. Nog voor het einde van de oorlog kwam een voorloper van de echte onafhankelijkheidsbeweging van de grond: deze organisatie wilde de banden met Frankrijk stellig niet geheel verbreken. In korte tijd verwierf de nieuwe groepering zeer veel aanhang, zodat de colons de angst om het hart sloeg. Nadat de Algerijnen ook gewapenderhand verzet gingen bieden, grepen ook hier de Franse troepen met harde

hand in. Aan de Algerijnse kant lag het aantal slachtoffers zeer hoog; de leiders, met inbegrip van Ferhat Abbas, werden gearresteerd. De militaire tribunalen spraken talrijke doodvonnissen uit, hoewel daarvan slechts een beperkt aantal werd voltrokken. Het Franse bewind durfde het beslist niet aan, de populaire Ferhat Abbas voor het vuurpeloton te zetten.

Ook in Frankrijk zelf groeide het onbehagen over het in Algerije gevoerde harde beleid. Dientengevolge was Parijs eensklaps bereid amnestie te verlenen. Tegelijk met talrijke anderen werd Ferhat Abbas op 16 maart 1946 vrijgelaten. Prompt kwam een andere voorloper van het FLN van de grond: de „beweging van de overwinning der democratische vrijheden”, een groepering die evenmin de banden met Frankrijk geheel wilde slaken. Medio 1946 zou in Kaïro een samenwerking tussen Ferhat Abbas en Bourguiba tot stand komen. Een verbond tussen twee strijders voor de onafhankelijkheid van hun land, die beiden met democratische middelen dat doel trachtten te bereiken. En precies als in Marokko en Tunesië ontmoette Ferhat Abbas nu ook oppositie uit de eigen gelederen. Van de groep Algerijnen, die alles ineens en ook nog heel snel wenste te bereiken, was Ahmed Ben-Bella de grote promotor. Op de gebeurtenissen was het verschil van opvatting nauwelijks van invloed. De betrekkingen tussen de Algerijnen en Fransen verslechterden toch wel.

Tot ver in 1954 steeg vooral in de bevolkingscentra de spanning ten top, een spanning die bijna tastbaar zou worden. Van 10 oktober 1954 af waren echter voornamelijk door toedoen van Ferhat Abbas, alle Algerijnse onafhankelijkheids-groeperingen gebundeld in het krachtige Front de la Libération Nationale (FLN). De Algerijnse leider — ondanks alles nog steeds een gematigd politicus — slaagde tevens in zijn poging Ahmed Ben-Bella en de zijnen in het gareel te krijgen. Zo langzamerhand had Ferhat Abbas zich weten te omringen met een staf van kundige politieke adviseurs. Ook had de leiding van het verzet zelfs voor het uitbreken van de opstand ervoor gezorgd dat een aanzienlijk deel van het kader voor het toekomstige leger al was opgeleid. In de nacht van 31 oktober op 1 november 1954 brak de goed voorbereide opstand uit. De Fransen beschouwden deze aanvankelijk als een van de vele waartegen zij het recept goed kenden; maar voordat zij het goed en wel beseften, waren zij gewikkeld in een oorlog met gelijkwaardige tegenstanders. Al tijdens de eerste gevechtshandelingen gaven de eenheden van „l'Armée de la Libération Nationale” (ALN)

blijk van hun taaheid en van hun strategisch inzicht. De in 1865 door Napoléon III gegeven typing van Algerije als „cette nation guerrière et intelligente” werd volledig bewaarheid.

Vooraf in de eerste jaren van deze oorlog bleven de Fransen halsstarrig bij hun bewering, dat inzake Algerije geen parallel viel te trekken. Marokko en Tunesië waren slechts protectoraten geweest, maar sinds 1848 was Algerije immers een integraal deel van Frankrijk. En op hun beurt bleven de, door de politici gesteunde, Franse militaire prominenten maar doorgaan met hun voorspellingen, dat zéér binnenkort de Algerijnse opstandelingen werkelijk op hun laatste benen zouden lopen. In Algerije beschikte omstreeks 1956 de Franse legerleiding over een goed bewapende en gedisciplineerde moderne strijdmacht van meer dan 350.000 man, hoewel een belangrijk gedeelte daarvan uit dienstplichtigen bestond. Maar in elk geval was het geen aantal als benodigd voor het terloops neerslaan van een „aflopende” opstand.

In oktober 1956 vond nog een opzienbarende gebeurtenis plaats. Geheel overeenkomstig de gebruiken in vrijwel iedere andere oorlog vonden ook tijdens de Algerijns-Franse oorlog tussen de belligerenten besprekingen plaats. Deze onderhandelingen waren echter geheel doodgelopen. De Algerijnen wilden dienaangaande nu hun licht gaan opsteken in Rabat en in Tunis. De Fransen stelden de Algerijnse afvaardiging — Ahmed Ben-Bella en vijf anderen — een vliegtuig met uiteraard een Franse bemanning ter beschikking; zij namen de Marokkanen en de Tunesiërs hun partijdigheid hoogst kwalijk, maar onderschatten hun invloed niet. Na de besprekingen in Rabat wilden de Algerijnen direct non-stop naar Tunis doorvliegen. Tijdens deze reis dwongen Franse gevechtsvliegtuigen het toestel te landen op de luchthaven van Algiers. Onmiddellijk na de landing werden de zes Algerijnen door de Franse militaire politie gearresteerd en ter internering naar Frankrijk overgebracht. Eerst dachten de Fransen een goede stunt te hebben uitgehaald, maar heel spoedig bleek het een volmaakte blunder te zijn geweest: de gehele Maghreb kolkte van woede, en de oorlog in Algerije kreeg een nog feller karakter. Hoewel de internationale pers de Algerijnse opstandelingen bijna unaniem als rebellen had gedoodverfd, won daarna bij de publieke opinie de sympathie voor het FLN en het ALN steeds meer veld. Ook deze onverkwikkelijke zaak raakte echter snel in het vergeetboek, want al van eind juli 1956 af stond de toenemende spanning in het Nabije Oosten centraal in de aandacht van de ge-

hele wereld. Bij de escalatie van de spanning in deze contreien waren de nauwe banden van Frankrijk met Israël een factor van betekenis geweest. De samenwerking tussen beide landen daerde al van kort na het einde van de Tweede Wereldoorlog en dient derhalve nader te worden belicht.

De Frans-Israëlische betrekkingen

Zeker was het niet verbazingwekkend dat, zelfs voordat Israël onafhankelijk werd, Parijs en Tel-Aviv al uitstekende betrekkingen onderhielden. Het waandenkbeeld van de machthebbers in het Derde Rijk over de uitroeiing van de Joden had het Oude Volk ongeveer zes miljoen mensenlevens gekost. Maar ook de Fransen hadden aan de oorlog hun tol betaald en Franse verliezen waren evenmin tot de economische sector beperkt gebleven. En zo stelde Parijs in het begin van 1947 talrijke leden van de Joodse verzetsorganisatie Hagana — de kern van het latere Israëlische leger — in de gelegenheid zich in oefenkampen op Franse bodem militair te bekwamen. Dat Israël op 15 mei 1948 onafhankelijk was geworden, werd ook in Frankrijk met grote vreugde begroet.

De Franse wapeningsindustrie zou de belangrijkste leverancier worden voor de strijdkrachten van de nieuwe staat. Spoedig zou de Franse technische know-how ook aan de Israëlische strijdkrachten ter beschikking worden gesteld. Van juli 1949 af werd zelfs een begin gemaakt met de Frans-Israëlische samenwerking in de nucleaire sector, waarvan de Franse professor Perrin de grote promotor is geweest. In 1954 werd een nieuwe geheime overeenkomst gesloten over de levering van oorlogsmaterieel, waarbij de levering van Franse oorlogsvliegtuigen aan Israël centraal stond. Voor het Israëlische veldleger leverden de Fransen onder meer antitank- en luchtafweergeschut, snelle AMX-pantservoertuigen en het modernste terugstootloze 75 en 105 mm veldgeschut. De kwaliteit van de nieuwe Franse gevechtsvliegtuigen Ouragan en Mystère stond ervoor borg dat in het Nabije Oosten de Israëlische luchtmacht zo niet de grootste dan toch wèl de sterkste zou worden. Percentsgewijs zou de Israëlische luchtmacht in korte tijd zelfs met meer Franse toestellen vliegen dan de Franse luchtmacht. Sindsdien was de top van de Israëlische luchtmacht ervan overtuigd dat Israël in geval van oorlog zou mogen rekenen op steun van de Franse luchtmacht.

Hoewel Israël in de jaren '50 de militaire supre-

matie nog niet had bereikt, speelden sommige politici in Tel-Aviv met de „Groot-Israël”-gedachte. Dat Israël zou een economisch sterke, en daardoor welvarende staat moeten zijn. Zelfs in westerse landen werd dat idee niet zo maar afgewezen; een sterke en dus geordende staat, die aan alle inwoners een redelijk bestaan zou kunnen verschaffen, zou in het zo roerige Nabije Oosten wel eens een factor van stabiliserende betekenis kunnen zijn.

In de jaren 1953/54 was in Parijs een uiterst invloedrijke Joodse lobby ontstaan. De door Israël gevoerde buitenlandse politiek werd door de regering Laniel al welwillend bekeken: onder de regering van Mendès-France stond Tel-Aviv hoog aangeschreven en die lijn zou door premier Faure worden doorgetrokken; maar in Frankrijk zat Tel-Aviv zonder meer op rozen tijdens de regering van Guy Mollet: niet alleen de premier was een uitgesproken vriend van Israël, maar de minister van buitenlandse zaken Pineau en de voortvarende minister van nationale defensie Bourguès-Maunoury waren dat eveneens. Verder werd in 1956 onder voorzitterschap van de conservatieve politicus Jacques Soustelle het „Comité pour l' Alliance France-Israël” opgericht. Dat comité ontpopte zich als een verzamelplaats voor vogels van uiteenlopende pluimage: op de ledenlijst kwamen geen namen van communisten voor maar wel van aanhangers van alle andere stromingen. De doeleinden van het comité bleken bijvoorbeeld aantrekkelijk voor zowel François Mitterand als voor de graaf van Parijs. In ieder geval was de grote massa in Frankrijk — met uitzondering van de communisten — niet gekant tegen de mogelijkheid dat aan Israël actieve steun kon worden verleend indien dat land in een oorlog verwickeld zou raken.

De Egyptische dictator kolonel Nasser, die tegen het einde van 1955 zijn Duitse militaire adviseurs — veelal ex-SS — door Russische verving, meende op 26 juli 1956 een gedurfde stap te kunnen ondernemen: de nationalisatie van de Suezkanaal Maatschappij, weliswaar een Egyptische maatschappij, maar met 80% van de aandelen in Franse en Britse handen. Daarover ontstond grote opschudding, niet alleen in Londen en Parijs, maar ook in Washington. In de wetenschap dat bij Nasser het bakken van zoete broodjes zinloos zou zijn, besloten al in het begin van augustus de Britten en de Fransen tot gezamenlijke militaire interventie in Egypte. Heel even hoopten Londen en Parijs op deelneming van de Verenigde Staten, maar in deze aangelegenheid kende Washington

slechts één zorg, namelijk hoe de prille NAVO onbeschadigd door deze internationale crisis kon komen. Derhalve grepen de Amerikanen de eerste voor hen gunstige mogelijkheid aan om met grote beslistheid af te haken.

De bereidheid tot militaire interventie van de Franse politici was beslist niet alleen door toedoen van de Joodse lobby tot stand gekomen. Parijs wilde gebruik maken van de ontstane gelegenheid bij uitstek en Egypte zijn aan de Algerijnse opstandelingen verleende steun eens goed inpeperen.

Voor Londen lagen de zaken geheel anders. Evenals voor de andere westerse zeevarende mogendheden zou ongetwijfeld een eventuele blokkering van het Suezkanaal ook voor Engeland een hoogst hinderlijke aangelegenheid zijn. Aangezien in deze periode de Engelse invloed in het Nabije Oosten nog vrij groot was, gaf Londen de voorkeur aan een gematigder optreden. Vooral wilden de Britten rekening houden met de positie van het door hen gefinancierde Jordanië. En voor alles wilden zij vermijden voor bondgenoten van Israël te worden aangezien.

Die verschillen in de politieke uitgangspunten zouden evenwel niet verhinderen dat er een indrukwekkende planning voor het Brits-Franse militaire ingrijpen van de grond kwam. Een eventueel falen zou een enorm gezichtsverlies betekenen en dat wilden beide partners tot iedere prijs voorkomen. Spoedig viel de keuze op Cyprus als de ideale uitvalspoort. De afstanden van Gibraltar, Marseille, Algiers en zelfs Malta naar Cyprus waren vrij groot, en ook was de havencapaciteit van steden als bijvoorbeeld Famagusta en Limassol onvoldoende, maar de afstand van Cyprus naar Egypte was klein en daarom zeer aantrekkelijk. De expeditie was uiteraard een gezamenlijke operatie van land-, lucht- en zeestrijdkrachten. Een belangrijk gedeelte van de invasiemacht zou bestaan uit keurtroepen: luchtlandingseenheden, commando's, parachutisten, legioensoldaten e.d. De Engelsen zouden deelnemen met 45.000 man, 300 vliegtuigen en aanzienlijke zeestrijdkrachten waaronder vier vliegkampschepen. Het Franse contingent zou bestaan uit 30.000 man, 200 vliegtuigen en een voldoende aantal oorlogsbodems, waarbij onder meer een vliegveld en een vliegdekship. Het opperbevel over deze Brits-Franse strijdmacht was in handen gelegd van de Britse generaal Sir Keightley, met de Franse admiraal Barjot als plaatsvervangend opperbevelhebber.

De uitvoering van de operaties was opgedragen

aan de generaals Stockwell en Beaufre, beiden erkende vaklieden. In vijf jaar tijds was Stockwell van majoor tot generaal opgeklimmen, terwijl Beaufre — die als kapitein in november 1942 generaal Giraud had vergezeld tijdens diens avontuurlijke vlucht uit Vichy-Frankrijk — gold als een van de beste Franse opperofficieren en bovendien een voortreffelijk organisator. Andere Franse bevelhebbers waren admiraal Lancelot, generaal Brohon voor de luchtmacht en de militante generaal Massu voor de parachutisten. Dat de planning en voorbereiding van het geheel zo goed en geruisloos mogelijk verliep, was voor een belangrijk gedeelte te danken aan de kennis en de kunde van generaal Beaufre; ook de Engelsen waren daarvan doordrongen.

Als tegenwicht voor de Egyptische straaljagers van Russische makelij hadden de Fransen in augustus 1956 de Israëlische luchtmacht 24 gevechtstoestellen van het ultramoderne type Mystère IV geleverd. Dank zij de persoonlijke inzet van minister Bourguès-Maunoury ontving Israël medio oktober als extra versterking opnieuw 24 Mystère-IV's benevens aanvullend materieel voor het antitank- en luchtafweergeschut. Wat echter niemand wist, was dat Parijs voor alle zekerheid ook nog een voldoende aantal Franse piloten — uiteraard met de Mystère IV geheel vertrouwd — naar Israël had gezonden.

De jonge en energieke Bourguès-Maunoury was inderdaad een uitzonderlijk iemand. Als subaltern artillerieofficier gaf hij in 1940 de vijand goed partij; na zijn ontvluchting uit Frankrijk doorliep hij in Engeland met glans de commando-opleiding, waarna hij per parachute terugkeerde in bezet Frankrijk waar hij zich als een militair-verzetsleider van klasse manifesteerde. Zijn faam was dermate groot, dat nagenoeg niemand van de naoorlogse Franse premiers hem bij het samenstellen van zijn regering durfde passeren.

De Israëlische regeringsleider Ben Goerion, die door de Fransen goed was geïnformeerd — en wat hij niet mocht weten, wist hij dank zij de vrijwel feilloos werkende Israëlische inlichtingendienst toch — wilde gaarne nog eens alles met Guy Mollet onder vier ogen doornemen. Inderdaad vond op 22 oktober 1956 tussen beide staatslieden een geheim onderhoud plaats. Als trefpunt werd het vliegveld van het nabij Parijs gelegen Villacoublay uitgekozen. Aan beide kanten werd niet alleen met veiligheids- doch tevens met camouflagemaatregelen gewerkt. Zo werden onder meer de bekende nummerborden van de auto van de Franse premier door andere vervangen, terwijl

het aantal van de begeleidende motorrijders tot een minimum werd teruggebracht; zelfs de typische wilde, witte haardos van Ben Goerion was onder een hoed met grote rand verborgen.

Het onderhoud leverde volledige eensgezindheid op. Ben Goerion stelde zijn Franse collega ervan op de hoogte dat in Israël medio oktober al was begonnen met de geheime mobilisatie, die op 25 oktober zou zijn voltooid. Ten overvloede verzekerde Guy Mollet, dat Israël bij de komende oorlogshandelingen inderdaad op Franse luchtsteun mocht rekenen. Overigens had de aanwezigheid in Israël van Franse luchtmacht officieren al geruststellend gewerkt op de weinigen die daarvan op de hoogte waren. Later zou in de praktijk blijken, dat de Franse steun ook tot de maritieme sector wou worden uitgebreid. Het grote spel – eigenlijk het Franse spel, aangezien een belangrijk gedeelte van het draaiboek in Parijs was opgesteld – kon beginnen.

Korte maar felle oorlog

Uit de Negevwoestijn rukten in de nacht van 28 op 29 oktober 1956 twee sterke Israëlische colonnes het Egyptische grondgebied binnen. De Israëlische opperbevelhebber, generaal Mosje Dayan, die slechts over een troepenmacht van 32.000 man beschikte, stelde al snel vast dat het verslaan van de 45.000 man sterke Egyptische strijdmacht geen moeilijke opgave zou zijn. Terwijl de regering van de Verenigde Staten in allerijl de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties deed bijeenroepen, hadden Israëlische parachutisten de Mitlapas al afgesloten.

De Britten en Fransen stelden op 30 oktober aan zowel Egypte als Israël een ultimatum en eisten van beide partijen dat deze aan beide kanten van het Suezkanaal een gedemilitariseerde zone van 15 km breedte zouden instellen. Dat het ultimatum ook aan Israël was gesteld, was – met het oog op de te verwachten internationale reacties – politieke noodzaak. In feite was het echter een wasen neus: het hele spel was de regering in Tel-Aviv volkomen duidelijk en daarom aanvaardde zij de Brits-Franse voorwaarden met bekwame spoed. Op 31 oktober om 1 uur v.m. liet Nasser zijn weigering bekendmaken. Daarmee herkregen de Israëli's de vrijheid van handelen en hun troepen boekten terreinwinst aan de lopende band. Op 31 oktober behaalden de Israëli's tevens hun eerste maritieme succes: de overheersing van de Egyptische torpedobootjager *Ibrahim El-Anwar* die voor de rede van Haifa was verschenen. Enke-

le kleine Israëlische oorlogsschepen, gesteund door de eveneens kleine maar hypermoderne Franse *Kersaint* zagen zich beloofd toen de Egyptische commandant na een vuurgevecht van ongeveer een half uur de witte vlag liet hijsen.

Om de Israëlische doorbreking tussen Gaza en El Arisj, bij Rafa, te vergemakkelijken en de consolidatie daarvan te steunen, verleende de Franse kruiser *Georges Leygues* op 1 november om 06.00 uur doeltreffende artilleriesteun. Precies een half uur later vernietigden escadrilles van de gecombineerde Brits-Franse luchtstrijdkrachten meer dan honderd op de grond staande Egyptische gevechtstoestellen. Op 2 november waren de Israëlische troepen gevorderd tot op 13 km van het Suezkanaal, terwijl in een andere frontsector Gaza werd genomen. En op hetzelfde ogenblik waarop de Egyptische generaal Hakim Amer van achter een pompeus bureau zijn staf officieren voorhiel hoe deze oorlog zegevierend kon worden beëindigd, was ter andere zijde generaal Dayan allang ervan overtuigd dat hij het bij het rechte eind had: zelfbewuster dan ooit merkte hij op, met gepaste trots, dat „het eerder een raid dan een oorlog” was . . .

Na deze openingszetten mengde zich ook de Brits-Franse expeditiemacht in de strijd. De prestaties daarvan zouden beslist geen gezichtsverlies opleveren. Integendeel zelfs, want uit militair standpunt bezien verliep alles geheel in overeenstemming met de plannen. De leiding werkte doeltreffend en goed en ageerde zeer flexibel; de uitvoering van de operatie mocht dan ook perfect worden genoemd. Op 5 en 6 november landden de Britten en Fransen bij Port-Saïd en Port-Fouad, en die landingen waren een volledig succes. Onder commando van de fanatieke kolonel Chateau-Jobert bewezen Massu's parachutisten weer eens te meer dat hun ieder denkbaar huzarenstuk kon worden toevertrouwd.

Wel zouden de troepen van Massu nog tot El Kantara doorstoten, maar de internationale politiek was inmiddels (te vroeg) begonnen roet in het eten te werpen. Al op 5 november om 11 uur n.m. werden Londen, Parijs en Tel-Aviv uit Moskou bij monde van Boelganin met afschrikwekkende vergeldingsmaatregelen bedreigd. In de diplomatieke wereld gonsde het van activiteit.

Op 7 november bleek overall – zij het dan op verschillende tijdstippen – het staakt-het-vuren van kracht te zijn geworden. Ben Goerion verklaarde op 9 november dat Israël bereid was zijn troepen uit de Sinaï terug te trekken maar dat de eenheden

die de Gazastrook bezet hielden daar zouden blijven.

Inmiddels was Nasser tot het inzicht gekomen dat de Franse militairen geen „geparfumeerde kereltjes” waren, zoals hij hen eerder smalend had genoemd. Bovendien was hij maar al te verheugd, en misschien ook nog wel verbaasd, dat zijn achterban hem niet afdankte. Daarom koos hij op 12 november eieren voor zijn geld door akkoord te gaan met een VN-troepenmacht als bezetting van de kanaalzone. Op 15 november landde het eerste detachement daarvan — een honderdtal Deense militairen als kwartiermakers — op het vliegveld van Ismaïlia.

Generaal Keightly kreeg op 23 november opdracht alle nog in Egypte aanwezige Britse en Franse troepen terug te trekken; de laatsten verlieten Port-Saïd op 22 december 1956. Gelukkig waren de Brits-Franse verliezen niet hoog geweest, namelijk in totaal nog geen 250 man aan gesneuvelden en gewonden. Daarentegen verloren de Egyptenaren tijdens de gevechten met de Engelsen en Fransen ongeveer 5.000 man aan gesneuvelden en gewonden.

Terecht stelde generaal Beaufre vast, dat alle door de militairen behaalde successen door de politici — zij het dan noodgedwongen — werden tenietgedaan. De enerverende Suezkwesitie was tevens oorzaak dat de Britse premier Sir Anthony Eden instortte; reeds op 19 november trok hij zich met ziekteverlof terug. Korte tijd later werd hij na een briljante carrière als premier opgevolgd door Harold MacMillan. De goede Frans-Israëlische betrekkingen hadden de oorlogshandelingen echter ongeschonden overleefd.

Algerije (II)

Na de beëindiging van het Egyptische avontuur kreeg de Franse legerleiding weer extra troepen vrij, die merendeels prompt naar Algerije werden overgebracht. De voorlopige Algerijnse regering van Ferhat Abbas zetelde van 1956 af in Tunesië, welk land evenals Marokko veel vluchtelingen uit Algerije opnam. Op 22 november 1957 boden Mohammed V en Bourguiba zowel Frankrijk als de Algerijnse verzetsbeweging hun goede diensten aan; een zeer te waarden poging om het einde van de meedogenloze oorlog naderbij te brengen. Maar niemand kon en/of wilde met het aanbod iets zinnigs ondernemen.

Vooraf de Frans-Tunesische betrekkingen bereikten een dieptepunt; het zinloze Franse bombardement van 8 februari op het stadje Sakiët had

bijna tot oorlog met Tunesië geleid. Het bombardement, dat overigens niet het eerste was, berokkende Frankrijk vooral in de kringen van de Verenigde Naties zeer veel schade. Inderdaad hadden de Fransen het in 1958 in Algerije moeilijker dan ooit, en dat was ook op de Franse binnenlandse politiek van grote invloed. Verder maakte generaal Salan, de opperbevelhebber van de Franse strijdkrachten in Algerije, met zijn overdreven eisen de politici in Parijs uiterst prikkelbaar. Het uur van De Gaulle kwam nader. . .

In 1946 mocht De Gaulle zich dan wel uit de politiek hebben teruggetrokken, hij was veel te ambitieus om in zijn woonplaats Colombey-les-deux-Églises als een kluisenaar te gaan leven. Ook de positie van *éminence grise* beviel hem allermint. Het verwonderde werkelijk niemand toen hij in april 1947 zijn eigen politieke partij oprichtte; zijn „Rassemblement du peuple français” zou zich spoedig in een groeiende aanhang mogen verheugen. Geleidelijk zou deze RPF uitgroeien tot een beweging, die de politieke hoofdrol in Frankrijk zou kunnen gaan opeisen. Vooral in de jaren '50 zagen talrijke Franse politici en hoogwaardigheidsbekleders het als een goede zaak eerst het advies van De Gaulle in te winnen, alvorens tot handelen over te gaan.

Na de regering van Mollet, die bijna anderhalf jaar — voor de Vierde Republiek behoorlijk lang — aan de macht was geweest, kwam die van Bourges-Maunoury. Deze bleef slechts enkele maanden premier; zijn opvolger Gaillard hield het iets langer uit.

In de eerste helft van mei 1958 was Pflimlin aan de beurt om een nieuwe regering samen te stellen. Deze regering Pflimlin was welgeteld het 25e naoorlogse kabinet en zou tevens het laatste zijn van de Vierde Republiek, omdat daarna De Gaulle de heerschappij zou gaan voeren volgens zijn eigen opvattingen.

Zo kon de balans worden opgemaakt: tussen het einde van 1945 en het begin van juni 1958 waren er 25 kabinetten geweest, geleid door achttien verschillende ministerpresidenten — te weten zeventien politici en een generaal, De Gaulle — en in die periode waren in totaal acht ministers van buitenlandse zaken opgetreden, waarvan Pineau de enige was die nooit zelf premier was geweest. Nochtans kon van enige continuïteit nauwelijks worden gesproken. De Fransen hadden van dat politieke steekspel meer dan genoeg en de van nature toch zo tolerante president Coty, die met een bittere nasmaak aan zijn eigen verkiezing teruggedacht, was het eveneens beu.

In mei 1958 trachtten in Algerije de colons, ofwel „les pieds-noirs”, met steun van de Franse militaire top de zaak zelf in de hand te nemen. Een „Comité de Salut public” werd opgericht; generaal Salan en zijn naaste medewerkers met inbegrip van de houwdegen generaal Massu rebelleerden openlijk. Op 13 mei was het ook in Parijs, waar het van de geruchten zinderde, tamelijk onrustig geweest. In Parijs riep men om De Gaulle, en in Algiers werd de macht namens hem opgeëist. De Gaulle maakte bekend, dat hij de macht slechts dan zou overnemen indien deze hem zou worden aangeboden.

Op uitnodiging van president Coty vond op 15 mei een langdurig gesprek met De Gaulle plaats. Inderdaad kon deze laatste met eisen komen. Zijn voorwaarden hielden onder meer in het toekennen van meer macht aan de premier nu, en aan de president later; de beoogde hervormingen van het staatsbestel zouden door een grondwetswijziging moeten worden bewerkstelligd. In grote lijnen kon de president dat wel onderschrijven en hij belaste daarom De Gaulle met het samenstellen van een regering van nationale eenheid. Inmiddels was de opstand van de Fransen in Algerije al naar Corsica overgewaaid, waardoor in politiek Parijs de gemoederen tot kookhitte opliepen. President Coty deed het enige wat toen mogelijk was, namelijk De Gaulle verzoeken zich te haasten met de samenstelling van zijn équipe. Het resultaat was dat de nieuwe regering met De Gaulle als premier en Couve de Murville als minister van buitenlandse zaken al op 1 juni functioneerde.

Persoonlijk begaf De Gaulle zich daarop naar Algiers om te trachten de storm tot bedaren te brengen. Ook daar trad hij, als gewoonlijk, autoritair en flegmatisch op. De ontvangst, die hem ten deel viel, was overweldigend. Zijn in het openbaar uitgesproken redevoering viel in goede aarde en vooral zijn befaamde korte slotzin „je vous ai compris...” bezorgde hem eindeloze toejuichingen. De Fransen in Algerije verkeken zich echter op de belangrijkste aangelegenheid: De Gaulle mocht dan wel begrip hebben voor hun zienswijze, zij zelf begrepen De Gaulle beslist niét. Hij had

immers ook voor hen een geheel andere, nieuwe politieke aanpak in zijn gedachten en daarover had hij wijselijk met geen woord gerept. Het gevolg was dat, toen enkele Fransen in Algiers nog eens goed gingen nadenken, de geestdrift spoedig door twijfel werd vervangen, en nog vóór het einde van juni kreeg ook De Gaulle te maken met de eerste Franse oppositie uit Algiers.

Op 25 augustus gebeurde echter wat men aan de Franse kant voor onmogelijk had gehouden. Als startsein van een bijna eindeloze reeks van terreurdaden gingen in Marseille de benzineopslagplaatsen in vlammen op: de Algerijnen hadden de guerrilla naar het moederland overgebracht. Voortaan zouden de Fransen ook in eigen huis het FLN en het ALN moeten bestrijden. De zozeer gesmaakte „melons” — tijdens de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog werd die denigrerende benaming door de Fransen gebruikt als aanduiding van Arabieren in het algemeen en Algerijnen in het bijzonder — hadden in belangrijke mate ertoe bijgedragen het einde van de Vierde Republiek te versnellen.

De Gaulle naar het toppunt van macht

De grote meerderheid die de grondwetswijziging op 28 september 1958 verkreeg, was voor De Gaulle een enorm succes. Op 13 oktober vaardigde hij bevelen uit die het optreden van de Franse officieren in Algerije aan banden legden: zij waren nu verplicht zich geheel van de politiek los te maken en bij overtreding zouden zij uiterst streng worden aangepakt. Bij de verkiezingen van 30 november haalden de Gaullisten de absolute meerderheid in het huis van afgevaardigden. Op 22 december werd De Gaulle tot president van Frankrijk gekozen. René Coty droeg op 8 januari 1959 zijn ambt aan de generaal over, waardoor ook officieel een einde kwam aan de Vierde Republiek.

De periode van de Vijfde Republiek, die in feite al sinds 28 september 1958 functioneerde, was begonnen. Onder het nieuwe bewind van president De Gaulle werd Michel Debré de eerste premier.

Literatuur

- P. Decoux — *A la barre de l'Indochine (1940-1945)*. Librairie Plon, Parijs (1949).
P. Corval — *Le Maroc en révolution*. Bibliothèque de l'Homme d'Action, Parijs (1956).
G. Grandval — *Ma Mission au Maroc*. Libr. Plon, Parijs (1956).

- M. en S. Bromberger — *Les secrets de l'expédition d'Égypte*. Éd. des 4 Fils Aymon, Parijs (1957).
D. Pado — *13 mai. Histoire secrète d'une révolution*. Éd. de Paris, Parijs (1958).
R. Stéphane — *La Tunisie de Bourguiba*. Libr. Plon, Parijs (1958).

G. Catroux — *Deux actes du drame Indochinois*. Libr. Plon, Parijs (1959).
M. Déon — *L'Armée de l'Algérie et la pacification*. Libr. Plon, Parijs (1959).
J. R. Tournoux — *L'Histoire secrète*. Libr. Plon, Parijs (1962).
Hocine Aït Ahmed — *La Guerre et l'Après-Guerre*. Les

Éd. de Minuit, Parijs (1964).
M. Bar-Zohar — *Suez ultra-secret*. Éd. Fayard, Parijs (1964).
Vo Nguyen Giap — *Dien Bien Phu*. Foreign Languages Publ. House, Hanoi (1964).
J. Lacoutre — *Hô Chi Minh*. Éditions du Seuil, Parijs (1967).

MS
150

Symposium Kernwapens, recht en geweten

Op vrijdag 27 februari a.s. wordt in het gebouw van de Haagse Academie voor Internationaal Recht, Carnegieplein 1, 's-Gravenhage, een eendaags symposium gehouden over

Kernwapens, recht en geweten

Als sprekers op dit, door een comité bestaande uit dr. H. N. Boon, A. van Emden, prof. mr. F. Kalshoven en prof. mr. A. L. Melai georganiseerde, symposium zullen optreden:

H. J. Neuman — *Strategische en tactische aspecten van het gebruik van kernwapens*;
prof. mr. F. Kalshoven — *Het gebruik van kernwapens in het licht van het internationale humanitaire recht en het algemene volkenrecht*;
prof. mr. B. V. A. Röling — *Kernwapens en gewetensproblemen*;
Igen b.d. C. J. Dijkstra — *Militaire evaluatie*.

Het symposium zal worden afgerond met een discussie.

Geïnteresseerden kunnen zich ter verkrijging van een programma met inschrijvingsformulier wenden (telefonisch of schriftelijk) tot het secretariaat: Holland Organizing Centre b.v., Lange Voorhout 16, 2514 EE 's-Gravenhage, tel. (070) 65 78 50.

MENINGEN

VAN
ANDEREN

Beschermingsmaatregelen in het toekomstige gevecht

Met belangstelling heb ik kennis genomen van bovengenoemd artikel van kap M. L. M. Urlings (*Mil. Spect.* 149(1980)(9)407). Het lijkt mij evenwel nuttig de volgende kanttekeningen te plaatsen.

De auteur stelt op blz. 415 dat, hoewel dekkingen een bijdrage kunnen leveren aan de nbc-bescherming, een effectieve bescherming voor personeel en materieel primair moet worden gezocht in specifieke middelen zoals filteroverdrukinstallatie, gasmasker en beschermende kleding. Deze stelling is mij te ongenueanceerd. De hier genoemde middelen zijn immers specifiek voor de bescherming in geval van een chemisch conflict. Juist de gevechtsdekking echter zal een bijdrage kunnen leveren aan de bescherming tegen de uitwerking van een kernwapenexplosie. Naarmate de kernwapeninzetmiddelen meer worden geperfectioneerd waardoor de „circular error probable” (CEP) steeds kleiner wordt, zal het uitwerkingsverschijnsel directe straling een meer dominante rol gaan spelen. En juist tegen deze directe kernstraling geven gevechtsdekkingen de beste bescherming door hun hoge mate van afscherming van zowel gammastraling als neutronen.

Ter verduidelijking de resultaten van enig rekenwerk. Stel dat bij een gegeven kernwapenvermogen op een gegeven afstand van het grondnulpunt personeel in open terrein een totale dosis aan directe straling oploopt van 200 rad. Bevindt het

personeel zich daarentegen in een open schuttersput dan zal de dosis 45 rad bedragen, in een schuttersput met bovendeckking (ongeveer 1 meter) wordt de dosis zelfs gereduceerd tot 5 rad. Ter vergelijking: in een M113 bedraagt de dosis 160 rad, in een Centurion 90 rad en in een Leopard 45 rad.

Gevechtsdekkingen geven een hoge mate van bescherming tegen de directe kernstraling, zeker wanneer zij zijn voorzien van een bovendeckking.

Ook in een chemisch conflict zal de gevechtsdekking, behalve de door de auteur genoemde beschermingsmiddelen, een bijdrage leveren tot vermindering van het percentage gevechtsverliezen. Bij een aanval met strijdmiddelen die primair inwerken op de ademhaling zal in een niet-overdekte dekking het verliespercentage, op voorwaarde dat men binnen 9 seconden het gasmasker opzet, afnemen met 30 tot 50 procent; in een overdekte dekking zelfs met 50 tot 60 procent.

Bij een aanval met strijdmiddelen die primair inwerken op de huid, op goed geoefend personeel dat zich in een overdekte dekking bevindt, zullen zelfs vrijwel geen slachtoffers optreden. E. L. A. KERSING, maj gn

MS
150

ANTWOORD

OP MENINGEN
VAN ANDEREN

Beschermingsmaatregelen in het toekomstige gevecht

Gaarne wil ik mijn erkentelijkheid aan majoor Kersing betuigen voor zijn reactie op mijn artikel en voor de aanvullende opmerkingen die hij bij een deelaspect heeft geplaatst. Hij heeft een nadere toelichting gegeven op de door mij genoemde „bijdrage” die dekkingen kunnen leveren aan de nbc-bescherming, zoals onder meer verwoord in Handboek Soldaat. Deze opmerkingen versterken mijn op blz. 419 gestelde conclusie: „In het bijzonder voor gevechtseenheden zullen dekkingen een onmisbare bijdrage aan de bescherming leveren”.

Mijn, door majoor Kersing als „te ongenueanceerd” aangeduide, stelling: „Hoewel dekkingen een bijdrage kunnen leveren aan de nbc-bescherming, zal een effectieve bescherming voor personeel en materieel tegen de uitwerking van nbc-middelen primair moeten worden gezocht in specifieke beschermende middelen zoals filter-overdrukinstallatie, gasmasker en beschermende kleding”, wil ik nader toelichten. In een mogelijk toekomstig gevecht dat met conventionele middelen wordt aangevangen, zal de nbc-dreiging van meet af worden gekenmerkt door een zeer waarschijnlijke inzet van chemische middelen door de tegenstander. In tegenstelling daarmee zal aan een mogelijke inzet van nucleaire middelen een uiterst zorgvuldige politieke en militaire besluitvorming ten grondslag liggen, alvorens een atoomdrempel

VAKPERS

Verdediging op de achterhelling

Een onderdeel van de krijgskunst is het neutraliseren van 's vijands voordelen onder gelijktijdige minimalisatie van eigen kwetsbaarheden. Een methode om de Sovjetrusische superioriteit op het gebied van tanks en artillerie te veronzijdigen, is gelegen in het gebruik maken van de *achterhelling* bij het verdedigende gevecht.

In een eventueel conflict tussen NAVO- en WP-strijdkrachten mag worden aangenomen dat de Russische legers hun mogelijkheden tot elektronische oorlogvoering zullen gebruiken voor het localiseren van vijandelijke zendstations, waarna deze zullen worden gestoord. Vervolgens zal artillerievuur met hoge concentratie op die posities worden afgegeven. Na deze hevige ondersteunende vuren zal gepantserde infanterie samen met, of voorafgegaan door, grote hoeveelheden tanks de verdedigers bestormen.

Het opstellen van de verdedigende eenheden op achterhellingen zal ertoe kunnen bijdragen dat deze overmacht wordt geneutraliseerd terwijl tevens onmiskenbare voordelen voor de verdedigers ontstaan. Dat de verdediging op de achterhelling onder Amerikaanse officieren niet bepaald gewild is, zal een element van verrassing garanderen indien zij metterdaad wordt toegepast. Hieronder volgt een, overigens niet limitatieve, opsomming van de voordelen.

Zenders op de achterhelling worden door de massa van de heuvel afgeschermd tegen vijandelijke af luistereenheden. Wapens met directe

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publikaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

richting, zoals tankkanonnen, zullen niet in staat zijn reeds op grote afstand te vuren en indien de vijand overgaat tot het inzetten van „airborne” waarnemers ontstaat kwetsbaarheid ten opzichte van eigen luchtverdedigingsmiddelen.

Zodra gepantserde voertuigen over de kam van de heuvel verschijnen, geven zij enige tijd hun zeer kwetsbare onderkant bloot. De hoek waaronder dan kan worden gevuurd, maakt zelfs van de Law een „tank killer”. Russische tanks, en pantserinfanterievoertuigen, zoals de BMP, zullen niet onmiddellijk het vuur kunnen beantwoorden, aangezien de hoofdbewapening een grotere declinatie dan vijf graden niet toestaat. De kortere schootsafstanden betekenen echter een probleem voor de eigen Tow- en Dragon-schutters. (Ter toelichting zij echter vermeld, dat het probleem van de korte afstand ook geldt voor de Sagger en Swatter met hun minimumdracht van 500 meter.) Dat probleem kan echter worden gecompenseerd door Tow en Dragon meer in de diepte op te stellen, bijvoorbeeld op de voorhelling van de volgende heuvel. Het voordeel van de achterhelling blijft voor hen gelden zolang zij beneden de „vijf-gradendeclinatie” van de Russische tank- en BMP-kanonnen blijven.

Een voordeel voor de lichtere pantserbestrijdingswapens, zoals Law en tlv-84 mm, is dat het naar voren

wordt overschreden. De bescherming tegen chemische middelen zal dan ook onder alle gevechtstandigheden bijzondere aandacht behoeven.

Dekkingen kunnen, zoals door mij gesteld en door mijn opponent beaamd, een bijdrage leveren aan de bescherming. Een effectieve bescherming voor gevechts-, gevechts-ondersteunende en verzorgings-eenheden zal slechts mogelijk zijn indien onder alle omstandigheden snel toepasbare beschermingsmiddelen zoals filteroverdrukinstallatie, gasmasker en beschermende kleding beschikbaar zijn.

In het door majoor Kersing aangehaalde voorbeeld: „Bij een aanval met strijdmiddelen die primair inwerken op de ademhaling...” is het binnen 9 seconden op te zetten gasmasker als specifieke beschermingsmaatregel voorwaarde voor het bereiken van de gestelde vermindering aan gevechtsverliezen.

M. L. M. URLINGS, kap gn

MS
150

stekende kanon van de vijandelijke tank een tijdige waarschuwing geeft over de plaats waar het voertuig over de heuvelkam komt: nog voordat de tank in een vuurpositie is, kan het eigen antitankprojectiel al onderweg zijn. Wanneer deze techniek wordt gebruikt, worden de eigen antitankschutters niet verraden door de achterwaartse steekvlam die aan terugstootloze wapens eigen is. Voorts is de reactietijd, waarin het antitankprojectiel kan worden ontweken of de antitankschutter kan worden bestreden, voor de vijandelijke tankbemanning aanmerkelijk korter geworden.

De grootste bedreiging voor de verdediger op de achterhelling wordt echter gevormd door grote massa's uitgestegen infanterie. In hoeverre eigen artillerievuur dichterbij de verdedigende opstellingen kan worden afgegeven, is afhankelijk van de gemiddelde afstand tot de heuvelkam. Het spreekt vanzelf dat de voorwaartse waarnemer zich, goed beschermd en gecamoufleerd in de buurt van de topografische top moet bevinden om het eigen artillerievuur op doelmatige wijze te kunnen leiden.

Het ideale terrein voor een verdediging op de achterhelling is een heuvel met een achterhelling die een schootsveld van 100 á 200 m biedt.

De hoek van de helling is van minder belang zo lang deze de vijand van huis uit maar niet dwingt tot een uitgestegen aanval en de eigen opstellingen zich beneden de maximale declinatie van de vijandelijke hoofdbewapening bevinden. Omstandigheden die het niet mogelijk maken de maximaal effectieve dracht van eigen wapens uit te buiten, vormen evenzeer een indicatie de achterhelling te gaan benutten.

Het is natuurlijk onjuist, te menen dat verdediging op de achterhelling voor het verdedigende gevecht in het algemeen op eens het wondermiddel betekent. Wel kan de toepassing een waardevolle oplossing zijn voor het probleem van numeriek zwakkere eenheden die, bij het vertragende gevecht, bij het inrich-

ten van een scherm of bij het organiseren van een vuurfront, de voordelen van een over meer tanks en artillerie beschikkende tegenstander moeten neutraliseren.

(Ik ben van oordeel dat de schrijver een belangrijk voordeel in zijn opsomming heeft achterwege gelaten, en wel dat van de „verrassing”. Het lijkt mij plausibel dat, waar vijandelijke directe waarneming van posities op de achterhelling zeker zal zijn bemoeilijkt, verrassing van de voorste aanvalsechelons plaatselijk kan worden bewerkstelligd. E. P. B. T.)

K. L. Jamieson — Defending reverse slopes. *Army* 30(1980)(7).

E. P. B. TOMASSO, lkol Limb jgs

BOEKEN

Soldatendomeine, door J. C. Hamel, 224 blz., geïll., 3e dr. Uitg.: T. Wever b.v., Franeker, 1980. Prijs: f 19,90.

Met als ondertitel „Ervaringen van een legerpredikant in Japanse krijgsgevangenschap” verscheen kortelings de derde, uitgebreide druk van dit reeds in 1948 voor het eerst verschenen boek, dat de wederwaardigheden verhaalt van de reserve-veldprediker ds. J. C. Hamel. Aangezien de schrijver zelf deze herdruk niet meer mocht beleven — hij overleed in het laatst van maart 1979 — zou men zich kunnen afvragen waaruit een uitbreiding, als aangegeven, dan wel zou kunnen bestaan. Het antwoord daarop is snel gevonden: de weduwe van de auteur heeft aan deze druk een „ten geleide” meegegeven en de oudste zoon voegde achterin een „in memoriam” toe. Uit beider tekst blijkt nogmaals hetgeen de lezer van een der eerdere drukken reeds bij lezing van het hele boek moet hebben getroffen: de vroegere zendeling Hamel, later predikant in Soerabaja, Ambon en Semarang en daarna gemilitariseerd om zijn steentje bij te dragen in de geestelijke verzorging van het op voet van oorlog gebrachte Indische leger, was inderdaad een „geroepene” in de beste zin van dat woord. Het is ongetwijfeld ook te danken aan zijn bewogen beschrijving van wat zich voor zijn ogen heeft afgespeeld in de Japanse kampen waar hij zijn missie volbracht, dat het nodig was andermaal een nieuwe druk in het licht te geven.

Hoewel het als regel niet gebruikelijk is een herdruk te recenseren tenzij er aanmerkelijke wijzigingen van of aanvullingen op de oor-

MS
150

spronkelijke inhoud zijn opgenomen, mag toch voor ditmaal een uitzondering worden gemaakt: niet zozeer om de uitbreiding, maar voornamelijk omdat *Soldatendominiee* verdient, ja behóórt te worden gelezen door een ieder die kennis wil nemen van wat ruim 35 jaar geleden de innerlijke roerselen waren van hen die een onmenselijk lot te dragen hadden gekregen.

Momenteel is, door allerlei oorzaken, de belangstelling weer opgeleefd voor wat zich in het toenmalige Nederlands Oost-Indië heeft voltrokken en wat daarna onze sindsdien maar al te vaak miskende krijgsmakers – zowel van Europese als van Indonesische landaard – werd aangedaan. Het is ten eerste aan te bevelen dat de daarin geïnteresseerden dan tevens tot zich laten doordringen waaraan velen hunner de kracht hebben mogen ontnemen om het verlossende einde toch nog tekunnenhalen. W. WALTHUIS

Wij Nederlanders en de vrede, door drs. J. A. E. Vermaat, 116 blz. Uitg.: De Banier b.v., Utrecht, 1980. Prijs: f 19,50.

Het is niet de eerste maal in de Nederlandse geschiedenis dat door idealisten luide wordt meegezongen in het koor van groeperingen die allerminst van liefderijke bedoelingen zijn vervuld en die erop uit zijn verdedigingswil en -kracht van ons volk te ondergraven.

Klaarblijkelijk zijn de lessen uit onze historie voor die argelozen botter aan de galg gesmeerd geweest: men kan zich afvragen wat er zal moeten gebeuren om hen de ogen nog te openen éér het te laat zal zijn. Wat zich in de jaren '30 ten oosten van onze landsgrenzen afspeelde, schudde ook toen de voorstanders van „het gebroken geweertje” niet wakker uit de droom dat langs die weg het paradijs op aarde kon worden betreden; evenmin is nu de demonstratieve opbouw van brute kracht aan gene zijde van het IJzeren Gordijn – en zelfs niet de openlijke inzet daarvan tegen de eigen bondgenoten zowel als tegen volkeren buiten de Sovjetsfeer – bij

machte het geroep om „desnoods dan maar eenzijdige ontwapening” hier te lande te doen verstommen. Gevreesd moet dan ook worden dat voor de in het vorenstaande bedoelde categorie het indringende be-toog van de schrijver van het kortelings verschenen boek *Nederlanders en de vrede* zal gelijkstaan met de stem van een roepende in de woestijn.

Dat is in hoge mate betreurenswaard. Immers, het boek is niet slechts voortreffelijk opgebouwd, het is bovendien uitstekend gedocumenteerd. De auteur – afgestudeerd in internationaal recht en politieke theorieën in Leiden en gespecialiseerd in onder meer de Oost-Westproblematiek en de theorie en tactiek van het marxisme – heeft zich grondig verdiept in de achtergronden van het pacifistische streven in ons land, dat helaas hardnekkig weigert in te zien hoezeer het hand- en spandiensten verleent aan het internationale communisme.

Terecht citeert Vermaat in dat verband Lenins bekende (?) uitspraak:

Wij moeten ons verzekeren van de medewerking van onderwijzers en leraren in de scholen en aan de universiteiten, van luchthartige predikanten, pacifisten en wereldhervormers, om zo een bepaalde mentaliteit in de gedachtenwereld van de kapitalistische jeugd op te roepen . . .

daarmee doelende op de wegbereiders van zijn wereldrevolutie, die hij minachtend betitelde als die „sociale dominees” en „nuttige idioten”.

En al even terecht verhaalt Vermaat van de herhaaldelijk geuite vredeswil van Napoleon, waaromtrent von Clausewitz schreef:

De veroveraar is steeds vredelievend, zoals Bonaparte dat ook steeds heeft gezegd, en hij trok vervolgens onbelemmerd onze staat binnen; opdat hij dat niet zal kunnen, moeten wij ons instellen op de oorlog, deze willen en voorbereiden (...) juist de zwakken, diegenen die alleen het middel der verdediging hebben, moeten steeds zijn toegerust om niet te worden overvallen . . .

Bij die passage in *Vom Kriege* plaat-

ste Lenin enkele dikke strepen naast de eerste volzin en schreef daarbij „haha! geestig!”.

Vorenstaande aanhalingen zijn uiteraard niet bedoeld om het zèlf lezen van dit behartigenswaardige boek overbodig te maken maar slechts om een indruk te geven van de informatie die daarin wordt gepresenteerd: in de huidige tijd viert het discussiëren over de zin van de bewapening opnieuw hoogtij, en het ligt wel voor de hand dat een gedegen voorbereiding op dergelijke twistgesprekken noodzakelijk is.

Welnu, wie zich gedocumenteerd wil laten voorlichten, kan nauwelijks een betere beknopte bron aanboren. Vermaat, die sinds enkele jaren hoofd is van de afdeling research en documentatie van de Evangelische Omroep, heeft zo goed als niets over het hoofd gezien. Zijn oordeel over bijvoorbeeld het Interkerkelijk Vredesberaad en de rol daarvan bij de kernwapendiscussie is bijzonder goed gefundeerd, en vooral daarom zeer bruikbaar voor wie zich een eigen mening wil vormen over de relevante ontwikkelingen in de kerken, waar men de verenigd-fronttechniek van het communisme en zijn mantelorganisaties niet doorziet of niet wil doorzien en waar men, zoals Vermaat het uitdrukt, „doet alsof de vrijheid in Christus en een atoomvrij Nederland zo ongeveer hetzelfde zijn . . . De verandering volgt op de bekering, maar niet omgekeerd”.

Samenvattend: een weliswaar dun maar ongemeen gewichtig boekwerkje, dat eigenlijk niet mag ontbreken in de boekerij van wie zich eerlijk en ernstig interesseert voor de problematiek die in de titel wordt genoemd.

W. WALTHUIS

MS
150